

Saimaan ammattikorkeakoulu
Lappeenranta
Liiketalous
Kansainvälisen kaupan koulutusohjelma
Venäjän-kauppa

Elina Mäkinen

BULGARIA LIIKETOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ - SUOMALAISYRITYSTEN ETABLOITUMINEN MARKKINOILLE

Opinnäytetyö 2010

TIIVISTELMÄ

Elina Mäkinen

Bulgaria liiketoimintaympäristönä – Suomalaisyriyten etabloituminen Bulgarian markkinoille, 64 sivua, 3 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta

Liiketalouden yksikkö, Kansainvälisen kaupan koulutusohjelma

Venäjän-kauppa

Opinnäytetyö, 2010

Ohjaaja: Yliopettaja Minna Ikävalko

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää suomalaisyritysten etabloitumisprosessi Bulgarian kehittyville markkinoille ja selvittää prosessin aikana ja Bulgariassa esiintyviä ongelmia. Opinnäytetyön aihe on hyvin ajankohtainen, sillä Balkanin markkinat ovat alkaneet kiinnostaa suomalaisyrityksiä. Etabloitumispäätöstä muodostettaessa on otettava huomioon siihen vaikuttavat tekijät. Etabloitumisella tai ulkoistamisella haetaan yleensä taloudellisia hyötyjä, kuten kustannusten vähentämistä. Mutta nykyisin myös poliittiset, teknologiset ja liiketoiminnalliset tavoitteet ovat tärkeitä sen rinnalla. Etabloitumispäätös muodostuu monien eri vaiheiden kautta. Tärkeimmät niistä ovat kustannusten selvittäminen, edustajan tai paikallisen yhteistyökumppanin valinta, riskien selvittäminen ja sopimuksen huolellinen valmistelu, muita vaiheita kuitenkin unohtamatta.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytettiin kvalitatiivista menetelmää. Työn teoriaosuus on tehty käyttämällä apuna erikielistä kirjallisuutta, artikkeleita ja Internet-lähteitä. Opinnäytetyön teoriaosuudessa käytiin läpi Bulgarian historian tärkeimmät tapahtumat ja Bulgarian läpikäymä muutosprosessi kokonaisuudessaan. Opinnäytetyössä selvitettiin myös Bulgarian nykyistä tilannetta, investointi-ilmapiiriä sekä yleisesti että suomalaisyritysten kannalta. Empiriaosuus toteutettiin teettämällä kysely kahdelle eri yritykselle. Kysely toteutettiin haastattelemalla näiden kahden suomalaisyrityksen Bulgarian markkinoista vastaavaa työntekijää. Haastattelulomake lähetettiin kumpaankin yritykseen etukäteen, jotta he voisivat tutustua haastattelun kysymyksiin etukäteen. Kyselylomakkeen avulla oli tarkoitus selvittää suomalaisyritysten kokemuksia Bulgarian markkinoista.

Haastattelun tulosten perusteella etabloitumisprosessissa ei ole ilmennyt suurempia ongelmia. Molemmat haastattelijat kertoivat, että etabloituminen oli ja on tähän mennessä sujunut odotusten mukaisesti. Muutamia pieniä ongelmia oli ilmennyt, mutta nekin olivat johtuneet lähinnä kulttuurieroista. Opinnäytetyöstä saadut tulokset ovat suuntaa antavia, mutta niistä voidaan päätellä, että Bulgaria on kaikin puolin turvallinen ja mielenkiintoinen investointimaa, jolla on paljon tarjottavaa ulkomaisille sijoittajille.

Asiasanat: muutosprosessi, etabloituminen, Bulgaria

ABSTRACT

Elina Mäkinen

Bulgaria as a Business Environment – Establishing Finnish Companies on Bulgarian markets, 64 pages, 3 appendix

Saimaa University of Applied Sciences

Final Year Project 2010

Instructor: Minna Ikävalko

This study's purpose was to analyze the establishing process of Finnish companies on the developing Bulgarian markets and to discover possible problems that occurred during the entrance process and after that. The topic of this thesis is very current at the moment, because the developing markets of the Balkan countries have started to interest Finnish companies. When making the decision of outsourcing or entering foreign markets several factors have to be taken into account. The main reason for entering foreign markets is usually financial one. However, nowadays also political, technological and business driven goals are important. The decision of outsourcing constitutes of several stages. The most important matters to find out are e.g. current costs, selection of affiliates, risk analysis and careful preparation of agreements.

This thesis was done by using qualitative research methods. The theoretical part is done by using literature, internet and articles from magazines and the internet. In the study's theoretical part Bulgarian history's most important proceedings and its transformation process are observed. Current situation in Bulgaria, investment climate in general and from the point of view of Finnish companies are discussed, too. The empirical part is based on two interviews and other information. The interviews were performed by interviewing people responsible for the Bulgarian markets in two Finnish companies. The questionnaire was sent to these Finnish representatives beforehand, so that they could get acquainted with the interview. The main aspect was finding out Finnish companies' experiences on the Bulgarian markets.

Based on the results of the interviews it is possible to point out that these Finnish companies did not encounter any bigger misfortunes during their establishing process. Both of the interviewees told that their entering processes have proceeded according to the expectations. A few minor problems had emerged, but they were related to cultural differences.

The results and conclusions of this study are only directional, but it is possible to conclude that Bulgaria is in many ways and in every aspect a safe and interesting country to invest in, which has a lot to offer to foreign investors.

Keywords: establishment, transition, Bulgaria

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset.....	5
1.2 Tutkimuskysymykset.....	6
1.3 Tutkimusmenetelmä.....	7
1.4 Tutkimuksen rakenne.....	8
2 BULGARIALAISUUDEN PITKÄT JUURET	9
2.1 Maaesittely.....	9
2.2 Bulgariasta ja bulgarialaisuudesta	10
2.3 Keskiajalta kansalliseen heräämiseen	11
2.4 Itsenäinen Bulgaria ennen toista maailmansotaa	12
2.5 Toinen maailmansota ja kommunismin aika	13
3 KOMMUNISMIN KAATUMISESTA EU – JÄSENEKSI.....	14
3.1 Neuvostomarkkinat ja niiden romahdus	14
3.2 Neuvostomarkkinoiden romahtamisen seuraukset	15
3.3 Yksityistäminen.....	17
3.4 Demokratisoitumisprosessi	18
3.5 Poliittinen tilanne ennen Unioniin liittymistä	20
3.6 Taloudellinen tilanne Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen	24
4 KOHTI JÄSENYTTÄ EUROOPAN UNIONISSA	26
4.1 Ulkomaiset investoinnit	32
4.2 Bulgaria Euroopan unioniin liittymisen jälkeen.....	33
4.3 Miten poliittinen tilanne on muuttunut Unioniin liittymisestä lähtien?	35
4.4 Korruptio	36
5 BULGARIA LIIKETOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ	39
5.1 Tapakulttuuri liike-elämässä	42
5.2 Miksi investoida Bulgariaan?	44
5.3 Liikenne – ja viestintäinfrastruktuuri.....	45
6 BULGARIAN TULEVAISUUDEN KEHITYSSUUNTA	46
6.1 Euroopan unionin rahaliiton EMU:N Itälaajentuminen	47
6.2 Kauppasuhteet Bulgarian ja Suomen välillä.....	48
6.3 Suomalaisyriyten tutustumismahdollisuudet bulgarialaisyriyksiin.....	49
7 SUOMALAISYRITYSTEN KOKEMUKSIA BULGARIAN MARKKINOISTA....	50
7.1 Avant tecno Oy	50
7.2 Robit Roctools Ltd	52
7.3 Bulgarian markkinat haastateltavien yritysten näkökulmasta	56
8 LOPPUYHTEENVETO	58
LÄHTEET.....	62

LIITTEET

Liite 1 Kyselylomake Avant Tecno Oy

Liite 2 Kyselylomake Robit Rocktoots Ltd

Liite 3 Transparency Internationalin maailmanlaajuinen korruptioindeksi

1 JOHDANTO

Bulgarialla on pitkä ja karu historia ja sen vaikutukset heijastuvat pitkälle nyky-yhteiskuntaan. Siksi onkin tärkeätä ottaa esille tässä tutkimuksessa Bulgarian historian tärkeimmät tapahtumat ja miettiä niiden seurauksia nykypäivään. Näitä tärkeimpiä tapahtumia Bulgarian historiassa ovat olleet slaavien oman kirjakielen synty, osmanivallan aika, itsenäistyminen Turkista, kommunismin aika ja sen päättyminen, sekä siirtyminen vähitellen kohti demokratiaa ja EU -jäsenyyttä.

Opinnäytetyössä käydään läpi Bulgarian Euroopan unionin täysivaltaiseksi jäseneksi pääsyn vaiheita. Lisäksi seurataan maan poliittista ja taloudellista tilannetta ennen Euroopan Unionia, sekä yksityistämisen etenemistä Bulgarian siirtyessä kohti vapaata markkinataloutta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Tutkimus pyrkii selvittämään ensisijaisesti suomalaisyritysten etabloitumista Bulgarian markkinoille. Lisäksi pyritään selvittämään rehottavan korruption ja järjestäytyneen rikollisuuden vaikutuksia suomalaisyrityksiin ja sen vaikutuksia myös yleisesti koko Bulgarian markkinoihin.

Kyseisen aiheen tutkimisella on erittäin suuri merkitys niille suomalaisille yrityksille, jotka tulevaisuudessa suunnittelevat suuntaavansa Bulgarian markkinoille, kuten myös niille jotka ovat juuri päättäneet suunnata Bulgarian markkinoille. Bulgaria itsessään on pieni markkinamaa, mutta sen ympärillä on yli sadan miljoonan ihmisen markkinat, joille pääsyä myös monet suomalaisyritykset havittelevat.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset

Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia suomalaisyritysten etabloitumista Bulgarian markkinoille, niiden kohtaamia ja kokemia positiivisia asioita, haasteita ja ongelmia sekä sitä, miten niistä on selvitty. Lisäksi työssä on tarkoituksena

seurata Bulgarian markkinoita viimeisen parinkymmenen vuoden ajalta, markkinoilla tapahtuneita muutoksia ja sitä, miten liittyminen vuonna 2007 Euroopan unioniin on vaikuttanut Bulgariaan ja sen markkinoihin.

Ajanmukaisen tutkimustiedon takaamiseksi tullaan haastattelemaan kahta hyvin erilaisessa asemassa etabloitumisessa olevaa suomalaisyritystä. Haastattelu toteutetaan kyselylomakkeen pohjalta, joka myös tukee itse haastattelua. Haastattelulomake lähetään yrityksille etukäteen, jotta ne voivat tutustua kyselylomakkeen ja haastattelun sisältöön. Lisäksi tällä tavoin säästetään varsinaiseen haastattelutilanteeseen kuluva aikaa.

Tutkimuksen aihealueen rajaamiseksi riittävän pieniksi kokonaisuuksiksi oli sitä supistettava huomattavasti alkuperäisestä. Siksi tässä opinnäytetyössä keskitytään ainoastaan Bulgariaan, sen potentiaalisiin markkinoihin ja sen suomalaisyrityksille tuomiin mahdollisuuksiin, varsinkin kun Bulgariasta on juuri kolme vuotta sitten tullut Euroopan unionin jäsen. Opinnäytetyön tutkimuksen ulkopuolelle jäävät kaikki muut Balkanin-maat eli Albania, Bosnia-Hertsegovina, Kreikka, Makedonia, Montenegro, Serbia sekä Turkin Euroopan puoleinen osa.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen pääasiallisena tavoitteena on tutkia suomalaisyritysten etabloitumisprosessia Bulgarian markkinoille. Siksi tutkimuskysymykseksi muodostuukin: **Millainen on suomalaisyritysten etabloitumisprosessi?** Tarkoituksena on selvittää, miten etabloituminen on kokonaisuudessaan sujunut, mitä siltä odotetaan tai odotettiin, millaisia haasteita on koettu tai odotetaan koettavan, miten markkinoille uskotaan sopeuduttavan tai on jo sopeuduttu ja mistä paikallinen osaaminen aiotaan hakea.

Alakysymyksiä tutkimuksessa ovat: **Miksi investoida Bulgariaan? Millaisena suomalaisyritykset kokevat Bulgarian markkinat? Miten Bulgaria on muuttunut vuosikymmenten kuluessa?**

Näiden kysymysten avulla pyritään selvittämään, millaisena suomalaisyritykset kokevat Bulgarian tämänhetkisen investointi-ilmapiirin ja odotetaanko investointi-ilmapiirin muuttuvan parempaan tai huonompaan suuntaan lähitulevaisuudessa.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Hirsjärven, Remesin ja Sajavaaran (2009, 139) mukaan kvalitatiivisella tutkimuksella tutkitaan asioita, joita ei voi yksinkertaisella tavalla mitata määrällisesti. Siksi tässä tutkimuksessa käytetään nimenomaan tutkimusmenetelmätapana kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Tutkimuksen empiirisen osion aineisto saadaan pääosin tekemällä haastattelut kahteen eri suomalaisyritykseen. Nämä kaksi yritystä ovat Bulgarian toiminnoiltaan hyvin eri vaiheissa. Haastateltavien yritysten nimet ovat Avant Tecno Oy ja Robit Rocktools Ltd.

Ensimmäinen haastattelemani yritys oli Avant Tecno Oy, jossa olin kesätöissä kesällä 2008. Kuulin myyntipäällikön puhuvan puhelimeen Bulgariasta. Kiinnostuin asiasta ja menin tiedustelemaan. Selvisi, että kyseinen yritys suunnittelee jälleenmyyntitoimintaa Bulgariaan ja että sillä on yhteistyökeskustelut meneillään bulgarialaisen yrityksen kanssa.

Toiseen yritykseen päädyin Kauppakamarin kautta. Sain sieltä omaa työnhakuani varten listan Venäjän – kauppaa harjoittavista yrityksistä Pirkanmaan alueella. Kyseisen yrityksen kohdalla satuin kysymään onko yrityksellä toimintaa Balkanin alueella. Selvisi, että yritys on ollutkin Bulgarian markkinoilla jo melko pitkään.

Laadullisen tutkimusmenetelmän käyttö takaa vastauksien saamisen mahdollisimman kattavasti ja tarkasti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi ym 2009, 142). Laadullisessa tutkimuksessa annetaan usein tilaa tutkittavien henkilöiden näkökulmille ja kokemuksille. Näitä on vaikeaa tai mahdotonta selvittää

määrällisin menetelmin. Siksi haastattelun kysymykset ovat pitkälti avoimia kysymyksiä, eivätkä monivalintakysymyksiä. Mahdollisimman kokonaisvaltaisen ja monipuolisen tutkimuksen takaamiseksi avoimia kysymyksiä on toistakymmentä.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Kappaleessa Bulgarianlaisuuden pitkät juuret esitellään ensiksi Bulgariaa ja sitten kerrotaan lyhyesti, millaisia ovat bulgarialaiset. Lisäksi esitellään vaihe vaiheelta Bulgarian historian tärkeimmät tapahtumat.

Seuraava pääotsikko käsittelee muun muassa kommunistista aikakautta Bulgariassa, sen vaikutuksia talouteen ja politiikkaan sekä kommunismin hajoamista. Kyseisessä kappaleessa seurataan Bulgarian muutosprosessia kommunistisesta valtiosta EU – jäseneksi pääsyyn asti. Kappaleessa kohti jäsenyyttä Euroopan unionissa keskitytään enimmäkseen aikaan kommunismin hajoamisen jälkeen ja siihen, miten Bulgaria on muuttunut kahdessa vuosikymmenessä Neuvostoliiton läheisestä liittolaisesta täysivaltaiseksi EU – jäsenmaaksi kaikkien kokemiensa vaikeuksien ja haasteiden saattamana.

Kappale Bulgaria liiketoimintaympäristönä puolestaan käsittelee nimensä mukaisesti Bulgarian liiketoimintaympäristöä. Tässä kappaleessa pohditaan ja annetaan vastaus kysymyksiin, miksi investoida Bulgariaan ja mikä Bulgarian markkinoissa kiehtoo. Lisäksi käsitellään tapakulttuuria liike-elämässä. Seuraava pääotsikko käsittelee Bulgarian tulevaisuuden kehityssuuntaa. Pohditaan muun muassa suomalaisyritysten tutustumismahdollisuuksia bulgarialaisyrityksiin, kauppasuhteita Suomen ja Bulgarian välillä ja Euroopan unionin rahaliiton EMUn itälaajentumista.

Tutkimuksen viimeisessä kappaleessa tutkitaan kahden haastattelun avulla suomalaisyritysten kokemuksia Bulgarian markkinoista. Tässä yritykset kertovat etabloitumisestaan näille markkinoille, mitä ne odottavat yhteistyöltä

bulgarialaisten kanssa, mistä osaaminen kohdemarkkinoilla on haettu ja onko muun muassa törmätty kulttuurieroihin.

2 BULGARIALAISUUDEN PITKÄT JUURET

Bulgarialaiset muistuttavat mielellään, että heidän valtionsa perustettiin jo yli 1300 vuotta sitten ja että sieltä on peräisin olennainen osa Venäjän ja monen muun ortodoksisen slaavilaismaan kulttuuria. Bulgariasta ovat peräisin myös kyrilliset kirjaimet – joita usein kutsutaan väärin ”venäläisiksi kirjaimiksi”. (Lindstedt, Miklóssy & Rehn 2007, 18.)

2.1 Maaesittely

Mustanmeren rannikon lomakohteet Bulgariassa ovat tulleet monille tutuiksi – maassa käy vuosittain toistasataatuhatta suomalaista turistia. Vuoden 2007 alusta Euroopan unioniin liittynyt Bulgaria lienee silti lomarantojen ulkopuolella jäänyt aika tuntemattomaksi maaksi. Onneksi tuntemattomuuden syynä on maan verrattain vakaa kehitys: vaikka koko Balkanin niemimaalle nimensä antanut Balkanvuoristo sijaitsee juuri Bulgariassa, Balkanilta kantautuvat kielteiset uutiset koskevat useimmiten Bulgariasta länteen sijaitsevia entisen Jugoslavian seuraajavaltioita, joiden lähihistoria on ollut huomattavasti levottomampi. (Lindstedt ym. 2007, 17.)

Bulgaria sijaitsee itäisellä Balkanilla Mustanmeren rannalla. Sen naapurivaltiot pohjoisesta lännen kautta etelään ovat Romania, Serbia, Makedonia, Kreikka ja Turkki. Maan pinta-ala on 111 000 km² eli kolmannes Suomesta. Maan väkiluku on 7,7 miljoonaa (2005). Valtaosa väestöstä on eteläslaavilaista bulgarian kieltä puhuvia bulgarialaisia, joiden perinteinen uskonto on ortodoksisuus. Suurin etninen vähemmistö ovat turkkilaiset, joiden osuus väestöstä on lähellä kymmentä prosenttia. Romaneja on virallisten väestötilastojen mukaan viitisen prosenttia, mutta todellinen luku lienee suurempi. (mt.)

2.2 Bulgariasta ja bulgarialaisuudesta

Bulgaria on eteläslaavilaiseen ryhmään kuuluva kieli, jonka lähin sukukieli on makedonia. Bulgarialaiset ja makedonialaiset ovat nykyisin selvästi erillisiä kansoja, joilla kummallakin on oma kieli – kielten ero on kuitenkin suunnilleen samaa luokkaa kuin ruotsin ja norjan ero. (Lindstedt, Miklóssy & Rehn 2007, 20, 36.)

Euroopan yhteisöjen komission (1997, 10) mukaan Bulgaria on merkittäväällä tavalla edistänyt slaavilaisen kulttuurin kehittymistä. Bulgaria on siinä mielessä tyypillinen Balkanin maa, että historia – meidän mielestämme kaukainenkin – on osa jokapäiväistä poliittista ja yhteiskunnallista keskustelua, ja nykypäivää katsotaan ja tulkitaan historiallisten tapahtumien kautta. (mt.)

Tästä esimerkkinä voidaan käyttää Suomen ja Venäjän suhteiden taustaa, jossa yhdistyvät suomalaisen ja venäläisen luonteen, ajattelutavan ja huumorin yhteneväisyys. Amerikkalainen Edmund Stevens vertaa suomalaisten ja venäläisten yhteisiä piirteitä kertoen miten suomalaisissa ja venäläisissä on samaa fyysistä sitkeyttä ja hellittämättömyyttä. Suomalaisissa ja venäläisissä on samaa kiintymystä kotikontuun, samaa fanaattista rohkeutta ja uhrautuvaisuutta vakaumuksia puolustaessaan ja sama taipumus raskasmielisyyteen, jota suomalaisessa ei ole lieventämässä slaavilainen huumori ja suruttomuus. Stevens osuu tässä oikeaan sillä samat piirteet ilmenevät myös bulgarialaisissa. Bulgarialaiset ovat slaavilaisia venäläisten tapaan, joten heissä ilmenee samoja slaavilaisia piirteitä. (Kallonen & Ketola 1996, 80.)

Yksi vahvimista Bulgarian puolista on sen kansalaisten selviytyminen – ja henkiinjäämiskyky. Heikkoutena voitaisiin mainita kunnianhimon puute edistymisen suhteen ja vastuullisuuden välttäminen. Ihmiset eivät yksinkertaisesti tiedä, mitä tarkoittaa vastuun kantaminen. He ovat tottuneet, että joku johtaa heitä ja ovat siksi taipuvaisia luovuttamiseen ja tavanomaiseen

tyytymiseen. Sosiaalisuuden tunne on myös kehittymätön. Bulgarianlaiset ovat kuitenkin mestareita, kun on kyse juhlimisesta.

Huolestuttavana piirteenä bulgarialaisissa voidaan havaita vaikeiden olosuhteiden johdosta esille tullutta brutaalisuutta. Huolestuttavia ovat pahuus, lisääntynyt ilkivalta, juonittelu ja lukuisat selvittämättömät rikokset.

2.3 Keskiajalta kansalliseen heräämiseen

Bulgariaalaisten historia lähtee siitä, kun turkkilaiset valloittivat bulgarialaiset heimot. Bulgarianlaiset kutsuvatkin tätä aikakautta kansalliseksi heräämiseksi, sillä se määrittää heidän näkökulmansa historiaan. Keskiajan kulttuurihistorian merkittävimpiä tapahtumia oli slaavien oman kirjakielen synty (Lindstedt ym. 2007, 20). Dimitrov (2001, 1) kirjoittaa kirjassaan bulgariaalaisten olleen aina ylpeitä siitä, että heidän kansallinen heräämisensä alkoi kirjasta eikä aseesta.

Itsenäisen Bulgarian valtion perustajia eivät kuitenkaan olleet slaavit, vaan turkkilaiskansat. Vuoden 681 rauhansopimusta on perinteisesti pidetty *ensimmäisen Bulgarian valtion* perustamisvuotena. Vuonna 1393 Bulgariassa alkoi viiden vuosisadan mittainen turkkilaisuuden aikakausi. Suuren islamilaisen imperiumin alaisina bulgarialaiset jäivät suurten eurooppalaisten aatevirtausten ulkopuolelle ja näin heistä tuli ikään kuin näkymättömiä. Kristittyinä bulgarialaiset olivat vailla monia oikeuksia, joita muslimeilla oli, mutta valtio ei kuitenkaan harrastanut suurimittaista pakkokäännytystä. (Dimitrov 2001, 4; Lindstedt ym. 2007, 23.)

Edellä mainitusta poiketen, omien tietojeni ja lukukokemusteni perusteella turkkilaiset harrastivat kuitenkin myös laajamittaista käännytystä bulgarialaisilla. Naisia ja lapsia raiskattiin, kidutettiin, tapettiin tai pakkonaitetuttiin turkkilaisille. Nämä seikat ovat todellakin kolikon molemmat puolet, jossa kummatkin maat syyttelevät toisiaan tekemisistään. Siksi näistä asioista vielä nykyäänkin mieluummin vaietaan kuin puhutaan.

Dimitrov (2001, 4) kertoo kirjassaan, kuinka Bulgarian modernia historiaa hallinneen neljän vuosisadan mittaisen kehityksen jäätyminen (1500–1800 -luvulla) on suureksi osaksi, ellei kokonaan, vastuussa Bulgarian nykyisen taloudellisen, sosiaalisen ja poliittisen järjestelmän takapajuisuudesta. Bulgarialle toi viimein vapauden turkkilaisuudesta Venäjän ja Turkin välillä vuosina 1877–78 käyty sota, johon Suomen kaarti myös osallistui (Lindstedt ym. 2007, 23).

2.4 Itsenäinen Bulgaria ennen toista maailmansotaa

Bulgarian kansallispäiväksi tuli 3.3.1878. Bulgaria ei vielä tällöin saavuttanut täyttä kansainvälisoikeudellista itsenäisyyttä, mutta sillä oli itsehallinto, oma ruhtinas ja oma parlamentti. Viimein vuonna 1908 Bulgaria itsenäistyi muodollisestikin itsenäiseksi Turkista. (Lindstedt ym. 2007, 25.)

Poliittisista levottomuuksista huolimatta Bulgarian talous kehittyi maailmansotien välisenä aikana suhteellisen suotuisasti. Bulgariassa otettiin etäisyyttä kommunistiseen Venäjään, ja suomalaiset saatettiin ottaa Bulgariassa vastaan paitsi maan vapaussodan sankareina, myös suorastaan heimoveljinä. Kuuluista ruotsalainen slavisti ja matkakirjailija Alfred Jensen kirjoitti jo vuonna 1911 kuinka bulgarialaisissa suomalainen sitkeys yhdistyy slaavilaiseen temperamenttiin. (Lindstedt ym. 2007, 27.)

Neuvostoliiton Bulgarian miehitys vuonna 1944 merkitsi Bulgarian modernin historian perusteellista repeämistä. Yritys rakentaa kokonaan uutta järjestystä johti totaaliseen politiikan, sosiaalisen ja taloudellisen järjestelmän kieltämiseen, joka Bulgariassa oli kehittynyt 70 vuoden takaisesta itsenäistymisestä lähtien. (Dimitrov 2001, 22)

2.5 Toinen maailmansota ja kommunismin aika

Toiseenkin maailmansotaan Bulgaria osallistui aluksi Saksan puolella. Tällöin Bulgaria ei kuitenkaan julistanut sotaa Neuvostoliitolle, koska venäläisiä pidettiin edelleen maan vapauttajina. Neuvostoliitto otti Bulgarian sisäpolitiikan tiukasti ohjaukseensa. Neuvostoliiton tuella Bulgarian kommunistit saattoivat vuoteen 1949 mennessä vähitellen keskittää kaiken vallan itselleen. Muodollisesti Bulgariaan ei perustettu yksipuoluejärjestelmää. Kaikki varsinainen oppositiotoiminta tukahdutettiin ja maatalous pakkokollektivoidiin. (Lindstedt ym. 2007, 29.)

1960–1970 –luvulla Bulgaria onnistui voittamaan historiallisen takapajuisuutensa, mutta se tapahtui sen demokraattisten traditioiden, sosiaalisen moniarvoisuuden ja kansallisen itsenäisyyden kustannuksella. Sikäli kun Bulgariassa ei koettu eikä myöskään suvaittu toisinajattelijoiden liikehdintää, ihmiset oppivat luottamaan yksinomaan valtioon heidän ongelmiansa ratkaisussa. (Dimitrov 2001, 30.)

Maan yleisilme ei kuitenkaan ollut aivan niin harmaa kuin Neuvostoliiton, ja esimerkiksi ulkomaalaiset saivat suhteellisen vapaasti matkustella maan lähes kaikissa osissa. Maan julkisuuskuva lännessä rasittivat länteen paenneiden toisinajattelijoiden salamurhat. Kaikkien ponnisteluiden jälkeen 1960 – luvulla Bulgaria saavutti tasapainoisemman strategian teollisuuden ja talouden kehitykseen, minkä seurauksena Bulgarian talous muovautui ja elintaso alkoi kohentua huomattavasti. (Lindstedt ym. 2007, 30; Dimitrov 2001, 29.)

3 KOMMUNISMIN KAATUMISESTA EU – JÄSENEKSI

Kommunistisella valtakaudella keskusjohtoisilla mailla oli oma kaupparyhmittymänsä. Neuvostoliitolla oli kahdenväliset suhteet Bulgariaan ja Romaniaan. Niillä oli puolestaan vastavuoroiset kauppasuhteet keskenään. On itsestään selvää, että tällainen kauppamenettely ei voinut aikaansaada optimaalisia tuloksia taloudellisen tehokkuuden näkökulmasta. (Tiusanen 2003, 5.)

3.1 Neuvostomarkkinat ja niiden romahdus

Tiusanen ja Berry (1995, 3) kertovat, kuinka perinteisessä keskusjohtoisessa taloudessa ulkomaankauppa oli tarkkaan hallituksen kontrolloimaa osana sen ulkoisen talouden monopolia. Hallitus päätti valtionsa tuontipolitiikasta: tuontilisenssit jaettiin ja varattiin tietyille yrityksille, jotka samaan aikaan saivat suunnitelman mukaisen sertifikaatin, joka salli kansainvälisten maksuvälineiden käytön. Vientifirmat saivat valtionhallinnolta vientimääräyksiä, jotka piti täyttää. Periaatteellisesti suunnittelematonta kansainvälistä kaupankäyntiä ei harjoitettu.

1980 – luvulle tultaessa kasvavaa talouden tehottomuutta voitiin tukea ainoastaan ulkomaisilla lainoilla. Tätä politiikkaa ei voitu hyväksyä 1990 – luvun taitteessa, ja Bulgarian ulkomainen velka kolminkertaistui vain viidessä vuodessa. (Dimitrov 2001, 31.)

Muiden itäblokin maiden tavoin, kommunismi alkoi lopulta vähitellen horjua myös Bulgariassa 1980 – luvulle siirryttäessä. Lopulta kommunismi hajosi 1980 ja 1990 – luvun taitteessa ja kommunistinen presidentti Todor Živkov pakotettiin eroamaan. (Lindstedt, Miklóssy & Rehn 2007, 31.)

Bulgarian siirtyminen kohti demokratiaa vuoden 1989 jälkeen lähti hieman verkkaisesti käyntiin. Pitkällä aikavälillä kuitenkin tarkoituksena oli kommunististen johtajien ylipuhuminen perusteellisimpiin muutoksiin. Kommunistien tajuttua muutosprosessin tarpeellisuus, heidän suurimmaksi

huolekseen muodistui oman edun turvaaminen. Kommunismin jatkuminen olisi syventänyt Bulgarian eristäytyneisyyttä maailmalla. (Dimitrov 2001, 35,40.)

3.2 Neuvostomarkkinoiden romahtamisen seuraukset

Neuvostomarkkinoiden romahtaminen oli sen vuoksi erittäin suuri kolhu Bulgarian taloudelle: yllättäen valtio kohtasi rankkoja uudistuksia enemmän kuin mikään muu Varsovan liiton jäsenmaa. Elintason kaventuminen oli traagista: institutionaaliset muutokset olivat hitaita Bulgariassa 1990 – luvun ensimmäisellä puoliskolla. Tämä oli täysin normaalia, sillä kommunistit olivat olleet vallassa vuosikymmeniä. (Tiusanen & Vinni 1999, 5.)

Suuren työttömyyden muodostuminen oli uudenlainen kokemus Bulgarialle. Kommunismin aikana työttömyyttä ei virallisesti ollut. Yksityinen sektori kehittyi liian hitaasti kyetäkseen ottamaan vastaan sadattuhannet julkiselta sektorilta vapautuneet työntekijät (Bristow 1996, Dimitrovin 2001, 62, mukaan; Stoiianova 1996, Dimitrovin 2001, 62, mukaan.)

Bulgarian valtion kyvyttömyys löytää ratkaisu valtiollisten yritysten ongelmiin oli ehkäpä suurin epäonnistuminen sen muutoksessa. Ongelmasta selviytyminen oli vaikeata, sillä järjestelmän edunsaajat käyttivät taloudellista valtaansa rakenteellisten muutosten pysäyttämiseksi. (Bristow 1996, Dimitrovin 2001, 75, mukaan.)

Zashevin (1997, 5) havaintojen mukaan Bulgarian ulkomainen laina oli yksi seikka, jolla oli ratkaiseva merkitys tilanteen pahentumisessa. Viennin vähentyessä ja tuotannon tuottavuuden vähentyessä Bulgaria ei kyennyt hoitamaan ulkomaisia maksujaan. Vuonna 1990 ilmoitettu Bulgarian ulkomaisen lainan maksuajan pidennys loi lisäpaineita, mikä leikkasi Bulgarian maailman talousmarkkinoilta, määritellen neuvotteluiden olevan tarpeen Kansainvälisen Rahaliiton kanssa.

Alle kahdessa vuodessa innostus ja optimismi kääntyivät pettymykseksi ja pessimismiksi entisissä Itä-Euroopan sosialistimaissa. Bulgariasta tuli rahoituskelvoton 1990 – luvun puolivälissä: kansainvälisen rahoituskelpoisuuden uudelleenperustaminen vaati vaikeita makrotaloudellisia toimenpiteitä, joista valuuttajärjestelmän luominen oli erinomaisin esimerkki. Bulgaria näytti saaneen vauhtia kehitykseen 1990 – luvun toisella puoliskolla. Ex-kommunistit olivat menettäneet poliittista voimaansa, ja täten talous sai pontta toimenpiteisiin. Taustalla vaikutti myös kansainvälisten rahoitusinstituuttien kasvava vaikutus. (Tiusanen & Vinni 1999, 5.)

Hyvin tunnettu fakta on, että siirtymätaloudet kokivat varhaisessa siirtymävaiheessaan vakavia romahduksia. On mielenkiintoista verrata eri siirtymätalouksia ottamalla esille tiettyjä keskipitkän aikavälin trendejä.

Taulukko 1: Keskimääräinen vuotuinen reaaliikasvu Keskisessä Itä- Euroopassa vuosina 1980–1997

	Bruttokansantuote	
	Keskimääräinen vuotuinen reaaliikasvu (%)	
Maa	1980–1990	1990–1997
Bulgaria	4,0	-3,5
Romania	0,5	0,0
Slovakia	2,0	0,4
Tšekki	1,7	-1,0
Unkari	1,6	-0,7

Lähde: (Tiusanen & Vinni 1999, 9)

Yllä olevan taulukon luvut havainnollistavat muutamia tärkeitä päätelmiä. Voidaan siis havaita, että muutosprosessi oli Bulgarialle todellinen katastrofi, johtuen läheisestä yhteydestä Neuvostojärjestelmään. Maailmanpankin lukujen valossa Bulgaria saavutti erittäin hyvän vuosittaisen 4 %:n kasvun 1980 – luvulla. Vuosina 1990–97 Bulgarian bruttokansantuote väheni 3,5 % vuodessa. (Tiusanen & Vinni 1999, 9.)

Euro-Invest (2000, 15) kirjoittaa Itä-Euroopan alueen muutosprosessista ja siitä, kuinka tämä prosessi kokonaisuudessaan loi uuden vaiheen koko tälle alueelle. Muutosprosessin ensimmäinen muutosvaihe näissä maissa sisälsi vahvan edistymisen markkinoiden vapauttamisessa, vakauden tuomisessa hintoihin ja tuotantoon ja valtiollisten yritysten yksityistämisessä. Tässä uudessa vaiheessa päähaasteet olivat instituutioiden sekä eri toimintatapojen luominen ja vahvistaminen, jotka tukevat hyvin toimivaa markkinataloutta ja sen kasvua, kuten myös investointeja ja innovaatioita.

3.3 Yksityistäminen

Yksityistäminen Bulgariassa edustaa parhainta esimerkkiä siitä, millaisia seurauksia poliittinen vastuuttomuus ja korruptio voivat aiheuttaa. Yksityistämisessä, enemmän kuin millään muulla osa-alueella, poliittisten voimien varallisuuden nälkä on havainnollistettu. On todistettu, että riippumatta ideologiasta ja poliittisesta suuntautumisestaan, poliitikkojen ensisijaisena tehtävänä on vallassa ollessaan, ollut oman itsensä rikastuttaminen. Tämän takia yksikään poliittinen puolue ei onnistunut yksityistämisprosessissa. (Zashev 1997, 9.)

Zashev (1997, 11) kertoo vielä siitä miten yksityinen yritys ei sovi poliittisen eliitin tarpeisiin. Yksityinen yritys on riippumaton valtiosta. Kun yksityinen yritys yrittää olla kilpailukykyinen, se pyrkii jatkuvasti tehokkuuteen. Tämä kaava valtion pääomien siirtämisestä yksityisiin käsiin valtion yrityksiä käyttäen on pidetyin koko poliittisen eliitin keskuudessa. Tämä selittää tiettyyn pisteeseen asti sen, minkä takia kuusi vuotta yksityistämisen aloittamisen jälkeen Bulgarian talous oli vielä pääosin valtio-omisteinen ja alijäämäinen. Oletus, että yksityisen yrityksen pitäisi ansaita enemmän rahaa ja maksaa veroja, unohdettiin. Tämän vuoksi yksityistäminen tai sen puute oli puhdas todiste siitä, että kansallisesta poliittisesta tahdosta oli järjetöntä puhua. (Zashev 1997, 11.)

Bulgarian uudistusten heikkoutena on ollut rakennemuutos. Selkeän poliittisen tuen puuttumisen vuoksi edistys monopolien purkamisessa ja valtion yritysten uudelleenjärjestelyssä pysähtyi. Lopulta suunnitelmatalous kumottiin, mutta sen tilalle ei kuitenkaan otettu käyttöön toimivan markkinatalouden perusvälineitä. (Euroopan yhteisöjen komissio 1997, 21.)

Vuosituenteen vaihteessa keskityttiin pääasiassa yksityistämiseen. Halukkaille sijoittajille tarjottiin makrotaloudellista, poliittista ja taloudellista vakautta. Investoijia houkuteltiin kohennetuilla liiketoiminnan olosuhteilla, sillä valtion lainsäädäntöä päivitettiin asteittain, parannettiin ja harmonisoitiin vastaamaan EU:n vastaavia säädöksiä. (Euro-Invest 2000, 23.)

Slaavilaisittain ja bulgarialaisittain ajateltuna yksityistäminen on ulottunut virkakoneistoon. Kun palkkataso on pudonnut useamman kerran inflaation ja talousromahdusten myötä, tämä on luonut virkamiehille edellytykset ylimääräisen tulon hankkimiseksi. On viitattu jopa "normaaliin" käytäntöön, jonka mukaan lahjusten ajatellaan olevan osa palkkaa.

3.4 Demokratisoitumisprosessi

Neuvostoliiton läheisenä liittolaisena Gorbatšovin perestroika ja glasnost eivät voineet olla vaikuttamatta nopeasti myös Bulgariassa. Aluksi maan kommunistipuolue yritti kyllä estää uudistumispolitiikan leviämisen Bulgariaan. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen venäjänkielinen lehdistö muuttuikin yhtäkkiä uusien yhteiskunnallisten ajatusten väyläksi. Uudet, kommunismista poikkeavat ajatus – ja toimintatavat levisivät Venäjän ja sen lehtien välityksellä vähitellen myös Bulgariaan. (Lindstedt ym. 2007, 31.)

Bulgarian Ulkoasiainministeriö (1992, 15) puolestaan kirjoittaa 1980- ja 1990 - lukujen taitteessa Keski- ja Itä-Euroopassa alkaneista taloudellisista ja poliittisista muutoksista. Niiden perusteella huomattiin nopeasti, että on vaikeata rakentaa demokraattista ja taloudellisesti vakaata yhteiskuntaa yksinomaan muutosta toteuttavan kansallisin voimin. Tiusanen (2003, 5) kuvailee kirjassaan

muutosten alkuvaihetta ja sen luomaa optimismia, jota ei ollut siirtymätalouksissa vaikea huomata. Monet ihmiset odottivat selvästi avoimien markkinoiden olevan unelmien toteutus, joka luo välittömiä tuloksia elintason kohoamiseksi. Euforia ei kuitenkaan kestänyt kauaa. Samaan aikaan siirtymätalouksissa uskottiin melko yleisesti, että ne pääsevät liittymään Euroopan unioniin nopeasti. Melko pian kuitenkin siirtymätalouksissa huomattiin, ettei jäsenyys Euroopan unionissa ollutkaan mikään itsestäänselvyys, vaan se oli ansaittava.

Myös Euro-Invest (2000, 16) kirjoittaa Keski- ja Itä-Euroopan muutosprosessista. Useamman vuoden onnistuneen taloudellisen, poliittisen ja sosiaalisen muutoksen jälkeen, Bulgaria päätti hakea EU – jäsenyyttä. Euroopan Investointipankki auttoi infrastruktuuristen verkostojen luomisessa, yhdistäen maan Unioniin ja lähemmäksi EU:n markkinoita.

Strategisena tavoitteena vuodesta 1990 lähtien kaikilla hallituksilla on yksimielisenä tavoitteena koko ajan ollut maan yhdentäminen Euroopan unioniin (Euroopan yhteisöjen komissio 1997, 11). Ensimmäisen kerran Bulgaria selvitteli poliittisia suhteitaan Unioniin jo ennen Neuvostoliiton hajoamista, vuonna 1988. Jo vuonna 1990 astui voimaan sopimus Bulgarian ja Euroopan unionin välisistä kauppasuhteista. (The Republic of Bulgaria - Ministry of Foreign Affairs.)

Siten kun Bulgaria aloitti markkinatalouteen siirtymisen useimpia Keski- ja Itä-Euroopan maita myöhemmin ja heikommin edellytyksin, talousuudistukset aloitettiin vasta vuonna 1991, jolloin maassa oli jo syvä talouskriisi. Vuoden 1990 maaliskuussa Bulgaria ilmoitti, että se ei pystynyt hoitamaan ulkomaanvelkaansa. Samalla se tosiasiallisesti sulki itsensä kansainvälisen rahoituksen ulkopuolelle. (Euroopan yhteisöjen komissio 1997, 21.)

Myös Bulgarian talousuudistusten alku oli myöhäinen, mutta kunnianhimoinen. Ensimmäinen helmikuuta 1991, vapautettiin 90 % hinnoista. Hintojen vapauttamisen ajateltiin luovan korkean inflaation, mutta todellinen hintojen nousu ylitti pessimistisimmätkin skenaariot. Koko vuoden inflaatioprosentiksi

muodostui 339 %. Toinen syy oli kelluvan valuuttakurssin yhtäaikainen esittely Bulgarian Leva:lle (BGL). Tämä oli ainoa saatavilla oleva vaihtoehto, kun otetaan huomioon, että Bulgarian Kansallispankilta (BNB) olivat loppuneet ulkomaisen valuutan varastot vuoden 1990 loppuun mennessä, eikä se siten voinut tukea kiinteätä kurssia. Juuri siksi käyttöön otettiin yhtenäinen kelluva valuuttakurssi, yritystukia karsittiin voimakkaasti, luotiin kaksitasoinen pankkijärjestelmä ja kumottiin valtion ulkomaankaupan monopoli. (Caprio & Levine 1994, Dimitrovin 2001, 73, mukaan; Bristow 1996, Dimitrovin 2001, 73, mukaan.)

Vuonna 1992 lainsäädäntöä uusittiin nopeassa tahdissa. Saman vuoden puoliväliin mennessä markkinatalouden lainsäädännöllisen perusta oli jo luotu. Yksi kiinnostavimmista näkökulmista Bulgarian uuden demokratian vakiinnuttamisprosessissa oli Perustuslakituomioistuimen kehitys. (Euroopan yhteisöjen komissio 1997, 21; Ibid 1992, Dimitrovin 2001, 58, mukaan; Dimitrov 2001, 57.)

3.5 Poliittinen tilanne ennen Unioniin liittymistä

Dimitrov (2001, 32) kuvailee Bulgarian poliittista tilannetta ennen ja sen kehittymistä nykypäivään asti. Dimitrov mainitsee Bulgarian pitkälle historiaan ulottuvat demokratian juuret ja sen, miten bulgarialaiset ovat valitettavan usein olleet valmiita hyväksymään autoritäärisiä hallituksia. Bulgarialla on perinteisesti ollut suhteellisen avoin sosiaalinen järjestelmä, mutta tätä käytettiin heikentämään yhteisten päämäärien etsintää, mikä puolestaan aiheutti kiivaita sosiaalisia konflikteja. Mitä tulee ulkopoliittikkaan, Dimitrov (2001) mainitsee kirjassaan miten Bulgaria on harvoin onnistunut hoitamaan onnistuneesti tasapainottamisen yhteistyön supervaltojen ja oman edun tavoittelun välillä.

Kommunistisen hallinnon alla toisinajatteliijoilla ei ollut mitään mahdollisuutta poliittiseen tai mihinkään muuhunkaan uraan. Ehkä juuri tästä johtuukin vielä tänäkin päivänä havaittavissa oleva poliittinen epäkypsyys. Mutta miten tehdä politiikkaa, kun poliitikot eivätkä ihmiset yleensääkään tieneet, miten demokratia

toimii? Tähän ei siis voi olla syyllinen pelkkä kommunismi. Siihen, ettei vastarintaa ole ollut, kantaa vastuuta myös bulgarialaisten mentaliteetti.

Taslakovan (2009, 95) kirjassa hänen haastattelemansa saksalainen Kristel Shefler, toimi Bulgariassa vuosina 1991–1995 suurlähettiläänä. Shefler kommentoi, että hänen näkemystensä mukaan kommunistisen puolueen todelliset johtajat odottivat pitkän aikaa kommunismin romahtamista. He olivat varautuneet kommunismin romahtamiseen, olivat hoitaneet itsensä kuiville ja tosiasiaassa ryöstivät valtion.

Kommunismin romahtamisesta vuodesta 1989 lähtien Bulgarian ulkomaanpolitiikan on pitänyt toteuttaa joukko uusia ja haasteellisia tehtäviä. Bulgarian oli ansaittava jäsenyytensä eurooppalaisissa instituutioissa, ja perustettava uudet molemminpuoliset suhteet sekä länsimaihin että entiseen ylivaltiaaseen Neuvostoliittoon eli Venäjään. Niinkin myöhään kuin 1989 yli 60 % Bulgarian ulkomaankaupasta muodostui Neuvostoliiton kanssa käydystä kaupasta. Jopa kommunismin hajoaminen Bulgariassa oli suurimmalta osin seurausta Gorbachevin perestroikasta. Vuonna 1989 Bulgaria repeytyi kahtia, vaihtoehtoina olivat joko liittoutuminen Neuvostoliiton kanssa tai halu vaihtaa suuntautumistaan länttä kohti. (Dimitrov 2001, 93; Ibid 1992, Dimitrovin 2001, 109, mukaan.)

Toimintamallin vaihdos Balkanilla merkitsi Bulgarialle sekä suurta määrää uhkia, että mahdollisuuksia. Kaikista tehtävistä muutostöistä osa oli suoritettava kaikista poliittisista kamppailuista, epävarmuuksista ja taloudellisesta taantumisesta huolimatta. Vaikka Bulgaria olikin välttynyt suurilta katastrofeilta, positiivisia saavutuksia oli silti melko vaikea löytää. (Dimitrov 2001, 93.)

Bulgarialla on ollut monessa suhteessa huono onni. Vastuu niistä monista asioista, jotka vielä tänäkin päivänä roikkuvat synkkänä pilvenä politiikan taivaalla kuuluu kommunistiselle presidentille Todor Živkoville. Ilman häntä Bulgaria olisi ollut valmistautuneempi muutokseen paljon aikaisemmin. Siksi kaikesta siitä, mikä Bulgariassa ei toimi, ei voida syyttää vain tämän päivän bulgarialaisia.

Hakijamaiden keskuudessa kannatus EU – jäsenyyteen oli Bulgariassa yksi korkeimmista (Raunio & Tiilikainen 2002, 90). Bulgarian suurimmista poliittisista puolueista yksikään ei vastustanut Bulgarian liittymistä Euroopan unioniin, eikä kansanäänestystä jäsenyydestä tarvinnut siksi järjestää. Euroopan unioniin liitetään yleisesti ottaen positiivia mielikuvia. Tätä kuvastaa esimerkiksi EU:n lipun käyttö Bulgarian lipun rinnalla jo vuosia ennen jäsenyyttä. EU:n lipun käyttö oli Bulgariassa paljon yleisempää kuin Suomessa ennen Unioniin liittymistä (Lipputankoja kun oli Bulgariassa monessa paikassa jo valmiiksi kaksi – toisessa oli muutama vuosi aikaisemmin liehunut Neuvostoliiton lippu). (Lindstedt ym. 2007, 34.)

Euroopan yhteisöjen komissio pani merkille vuonna 2006 julkaisemassaan raportissa, että Bulgaria täyttävää EU:n poliittiset arviointiperusteet kaiken kaikkiaan vähintäänkin tyydyttävästi jo vuosi ennen jäsenyysneuvotteluiden alkua. Bulgarian oli kuitenkin tehtävä vielä töitä muun muassa oikeusjärjestelmän toimivuuden parantamiseksi, sekä ihmiskaupan ja korkean tason korruption kitkemiseksi. Tämä vaikutti myös yhteisön säännösten moitteettomaan täytäntöönpanoon.

Lindstedt, Miklóssy ja Rehn (2007, 34) pohtivat kirjassaan yhtä Bulgarian politiikan pääkysymyksistä: Onko Bulgarian hallituksella tarmoa syvälle käyviin uudistuksiin senkin jälkeen, kun jäsenyys Unionissa oli jo varmistunut? Edellytyksenä Euroopan unioniin pääsemiseksi Bulgaria velvoitettiin raportoimaan komissiolle työstään korruption ja järjestäytyneen rikollisuuden kitkemisessä.

Alle kahdessa vuosikymmenessä Bulgaria oli muuttunut Neuvostoliiton uskollisimmasta liittolaisesta Nato- ja EU – maaksi, jossa kansalaisvapaudet ja talouselämän toimivuus ovat yleisesti ottaen hyvällä tasolla. Poiketen läntisestä Balkanista, etnisiä ja uskonnollisia ristiriitoja ei Bulgariassa ratkota ase-in. Bulgarian jäsenyys Unionissa on nähtävä mahdollisuutena, sillä se vakauttaa sekä Balkanin aluetta että Mustanmeren aluetta, jossa Euroopan, Kaukasian ja osin Lähi – Idänkin jännitteet kohtaavat. Bulgaria tuo lisäksi Unioniin kolmannen

virallisen kirjaimiston eli kyrillisen aakkoston, kuten myös oman kulttuurillisensä eli yhteyden ortodoksiin slaavilaismaihin. (Lindstedt ym. 2007, 36.)

Kansalaiset ovat kuitenkin perinteisesti olleet varsin etäällä puolueista. Heidän vähäistä hakeutumistaan puolue toimintaan selittävät monet tekijät. Ensiksikin kansalaisten tärkein huolenaihe on usein ollut arjesta selviäminen ja taloudellisen toimeentulon varmistaminen. Toiseksi kommunistiselta hallinnolta perintönä on tullut vähäinen luottamus poliittisiin johtajiin ja instituutioihin, mikä hankaloittaa olennaisesti puolueiden ja edustuksellisen demokratian toimintaa. (Raunio & Tiilikainen 2002, 85.)

Applicant Countries Eurobarometerin vuonna 2001 julkaiseman ”Hakijamaiden kansalaisten luottamus poliittisiin instituutioihin” -tutkimuksen mukaan bulgarialaista vain 10 % luotti maansa poliittisiin puolueisiin ja vain 22 % julkishallintoon. Kuitenkin hallitukseen luotti vuosituhannen alussa peräti 44 % bulgarialaisista. (Raunio & Tiilikainen 2002, 87.)

Bulgarian ulkomaanpolitiikassa koetut ongelmat ovat seurausta päätöksentekoprosessin politisoitumisesta ja tehokkaan institutionaalisen järjestelmän puuttumisesta. Bulgarian omistautuminen Neuvostoliitolle esti Bulgarian diplomaattien kykyjen kehittämisen itsenäistä informaation analysointia varten ja toimintavaihtoehtojen puolueetonta esittämistä varten. (Dimitrov 2001, 115.)

Bulgarian ulkopoliitikalla on esittää lukuisia saavutuksia kommunismin hajoamisen jälkeen. Bulgaria on onnistunut asettamaan itsensä tielle kohti Euroopan yhdentymistä. Bulgaria on ylläpitänyt hyvántahtoisia suhteita kaikkien merkittävien valtioiden kanssa, kuten myös naapureihinsa Balkanilla. Bulgaria on välttänyt sotkeutumista mihinkään vakavaan konfliktiin, mikä on vaikuttavaa huomioon ottaen taustan omassa historiassa. On kuitenkin huomattava, että nämä saavutukset on tasapainotettu suurten epäonnistumisten kautta. (Dimitrov 2001, 117.)

3.6 Taloudellinen tilanne Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen

Siten kun uudistukset alkoivat tehokkaasti vuonna 1991, ne alkoivat kuitenkin ilmeisen epäsuotuisissa olosuhteissa. Kommunismin luhistuminen tuotti välittömän ja kiihtyvän laskun tuotannossa. Tämä johtui pääasiassa kahdesta syystä. Kommunistimaiden taloudellisen järjestön Council for Mutual Economic Assistance (CMEA) hajaantuneisuuden tuloksena Bulgarian teollisuuden alat menettivät tuotteidensa päämarkkinat. (Wyzan 1996, Dimitrovin 2001, 70, mukaan; Bristow 1996, Dimitrovin 2001, 70, mukaan.)

Ulkomaankaupan romahtaminen merkitsi sitä, että Bulgaria menetti vähäisetkin mahdollisuutensa jatkaa ulkomaisen velkansa takaisinmaksua (Zloch-Christy 1996, Dimitrovin 2001, 70, mukaan). Vientijohtoisen kasvun mahdollisuuksien puuttuminen ja ulkopuolisen rahoituksen puute loivat huonoimmat mahdolliset aloitusolosuhteet taloudellisen muutoksen alkumetreille. (Enev & Kolford, Dimitrovin 2001, 70, mukaan.)

Vaikka merkittävimpanä pitkän aikavälin muutoksena on voinutkin olla Bulgarian väestötieteellinen muutos, ovat muutokset sosiaalisessa hyvinvoinnissa kuitenkin dominoineet bulgarialaisten enemmistön elämää vuodesta 1989 lähtien. Suurin osa tulojen vähenemisestä tapahtui 1990 – luvun alussa, jolloin tulot vähenivät 39 % yksinään vuonna 1991. Suurimmassa määrin tulojen vähenemisen voidaan katsoa johtuvan siitä, että palkat ja sosiaaliset edut eivät ole pysyneet inflaation tahdissa. (Dimitrov 2001, 61.) Bulgarialaisista tuli ei pelkästään köyhiä, vaan myös eriarvoisempia tuloihinsa nähden. Vuonna 1997 yli 30 % kansasta eli United Nations Development Programmin määrittelemän köyhyysrajan alapuolella. (Stoianova 1996, Dimitrovin 2001, 61, mukaan; United Nations Development Programm 1997, Dimitrovin 2001, 62, mukaan.)

Yllä olevat luvut antavat tärkeän viestin kansainväliselle bisnesyhteisölle. Kansainvälisiä hintavertailuja tehtäessä oli otettava huomioon kaksi seikkaa: viralliset työvoimakustannukset ja paikallinen tuottavuus. Mikäli jossain maassa viralliset työvoimakustannukset olivat alhaiset myös paikallinen tuottavuus oli alhainen. Siksi onkin tärkeätä mainita, että suhteellisen alhainen kehitystaso

yhdistettynä alhaiseen nimelliseen palkkatasoon, ei ollut välttämättä paras edellytys jatkuvalle suorien ulkomaisten investointien virtaukselle. Bulgaria ei välttämättä tarjonnut optimaalista ympäristöä ulkomaisille investoinneille, kirjoittavat Tiusanen & Vinni. (1999, 28.)

Vuosien 1993 ja 1994 tapahtumat leimasivat ensimmäisen makrotalouden vakauttamisyrittäksen epäonnistuneeksi ja vetivät Bulgarian lähes lähtöpisteeseen. Vuonna 1994 kuukausien neuvotteluiden jälkeen valtion kansainvälisten luotonantajien kanssa, Bulgaria onnistui saavuttamaan sopimuksen, joka vähensi sen velkataakkaa huomattavasti. Kaiken kaikkiaan tämä johti Bulgarian lainan nimellisarvon alenemiseen 40 %:lla. Sopimus merkitsi Bulgarialle vihdoin tien aukenemista kansainvälisille rahoitusmarkkinoille ja mahdollisuuksien luomista viennin elvyttämiseksi, joka myös monissa Itä-Euroopan maissa, Bulgarian tavoin, toimi moottorina talouskasvulle. (Zloch-Christy, Dimitrovin 2001, 80, mukaan; Dimitrov 2001, 79.)

Valtion yritysten ongelmat asettivat kasvavassa määrin kestäättömiä taakkoja pankkijärjestelmälle. Yritysten tappiot vuonna 1995 muodostivat 15 % bruttokansantuotteesta, ja ne sulautettiin suurimmaksi osaksi valtio-omisteiseen pankkisektoriin. Yritysten tehottomuus esti Bulgariaa saamasta etuja suotuisasta liiketoimintailmapiiiristä. (European Bank for Reconstruction and Development 1997, Dimitrovin 2001, 84, mukaan; Dimitrov 2001, 84.)

Mikään Bulgarian entisistä hallituksista ei tehnyt ratkaisevia askeleita tehdäkseen maansa taloudesta vientisuuntautuneisempaa. Vientiryityksille ei ollut verohyötyä, joten yrityksiä ei kannustettu harjoittamaan vientiä. Vuonna 1996 valuutta lähti jyrkkään laskuun, useimmat pankit kokivat konkurssin ja talouden kehitys käytännössä pysähtyi. (Dimitrov 2001, 55; Zashev 1997, 13.)

4 KOHTI JÄSENYTTÄ EUROOPAN UNIONISSA

Kuten Dimitrov (2001) kirjassaan mainitsee, Bulgarian siirtyminen demokratiaan oli nopea ja rauhanomainen alun kangertelun jälkeen. Unionin jäsenyyteen valmistautuminen eteni rinnan demokratisoitumisprosessin kanssa. Jäsenyyskriteerien täyttäminen myötävaikutti demokratian vakiintumiseen. Siirtyminen yksipuoluejärjestelmästä ja komentotaloudesta monipuoluedemokratiaan ja markkinatalouteen sujui ilman suurempia poliittisia kriisejä tai yhteiskunnallista epävakautta. Samalla kuitenkin menneisyys on jättänyt jälkensä hakijavaltioiden politiikkaan. (Bozkov, Prohaski & Dudeva 2009, 15.)

Valuuttakatteen käyttöönotto merkitsi kolmannen, ja tähän asti onnistuneinta yritystä makrotalouden vakauttamisessa. Samaan aikaan hallitus onnistui inflaation vakauttamisessa, joka oli vuonna 1998 vain yhden prosentin. Hallitus onnistui myös rajoittamaan kuluttamista, tuottaen ensimmäisen ylijäämäisen budjetin Bulgarian muutoksessa vuonna 1998. Näytti siltä, että tämän takia inflatoristen odotusten kierre oli vihdoinkin rikottu, mikä antoi puitteet vakaalle makrotaloudelliselle ympäristölle. (Dimitrov 2001, 86.)

Keskeisempi ongelma oli se, että taloudelliset tekijät eivät olleet odotusten mukaiset (Avramov 1995, Dimitrovin 2001, 74, mukaan). Ne, jotka halusivat kilpailla pienentyvän valtion sektorin kanssa, olivat vähemmistö verrattuna niihin, jotka halusivat käyttää hyväkseen irtautuvaa kontrollia ja poimia varoja valtiolta omaksi hyödykseen (Dimitrov 2001, 74, Millerin mukaan). Kuitenkin täysivaltaiseksi EU – maaksi pääsemiseksi oli kyettävä täyttämään tietyt perusehdot. (Euroopan yhteisöjen komissio 2001, 33.)

Palvelujen tarjonnan vapaus ei hankaloittanut jäsenyysneuvotteluja. Henkilöiden vapaa liikkuminen EU:ssa on laajempi käsite kuin työvoiman vapaa liikkuminen. Vain Schengen-maiden välillä rajatarkastukset on poistettu kaikelta henkilöliikenteeltä. Silloisten hakijamaiden esittämät henkilöiden vapaata

liikkumista koskevat vaatimukset koskivat täyttä jäsenmaa -oikeutta ensimmäisestä jäsenyyspäivästä lähtien. (Raunio & Tiilikainen 2002, 158.)

Tällä kysymyksellä oli silloisille hakijamaille muutakin kuin taloudellista arvoa. Kommunismista vapautuneiden maiden kansalaisille oikeus päästä vapaasti liikkumaan ja etsimään työtä Länsi-Euroopasta oli pakkovallasta vapautumisen konkreettinen symboli, merkki pääsystä eurooppalaiseen perheeseen. Vastaavasti tällaisen vapauden kieltäminen koettiin siten, että silloisten hakijamaiden asukkaat leimattaisiin toisen luokan kansalaisiksi. (Raunio ym. 2002, 158.)

EU:hun haettaessa, laskettaessa bruttokansantuote asukasta kohden, silloisten hakijamaiden tulotasot ja hintatasot olivat huomattavasti matalammat ja olivat vuosituhanteen vaihteessa edelleenkin jokseenkin huomattavasti matalampia kuin silloisten unionimaiden (Raunio & Tiilikainen 2002, 172). Vuonna 2005 Bulgarian hintataso oli vain 37 % EU:n keskiarvosta. Hinnat Bulgariassa olivat pääasiallisesti edullisemmat kuin missään muussa EU -hakijamaassa. (Tiusanen 2006, 34; Raunio & Tiilikainen 2002, 172.)

Koska Venäjältä ei tule Unionin jäsenmaata ainakaan lähitulevaisuudessa, Keski- ja Itä-Euroopan maiden (KIE) EU – jäsenyydellä on turvallisuuspoliittista merkitystä, yllä olevien tekijöiden lisäksi. Tärkeiksi muodostuvat myös Unionin kaupalliset suhteet Venäjään ja entisen Neuvostoliiton alueen Euroopan puoleisiin osiin ja maihin. Jäsenyyttä hakeneille maille avautuminen ulkomaankauppaan ja erityisesti osallistuminen sisämarkkinoihin merkitsee suurta lainsäädännöllistä remonttia. (Raunio & Tiilikainen 2002, 172.)

Kun Bulgaria hyväksyttiin jäsenyysneuvotteluihin, se sai rohkeutta yhteiskuntansa ja taloutensa uudistamiseen. Muutoksen tarvetta korosti myös se, että Bulgaria oli velkaantunut hakijamaista kaikkein eniten. Vuosituhannen vaihteessa sen velka oli jopa 95,5 % BTK:sta. Viennin arvoon suhteutettuna velka oli noin kaksinkertainen. Julkisen sektorin ja vaihtotaseen alijäämät saatiin puolestaan hallintaan. Kaiken kaikkiaan Bulgarian lähtötaso neuvotteluihin ryhdyttäessä oli heikko, mutta sen kehitys on ollut positiivista. (Pirilä 2002, 38.)

Bulgarian talouskehitys oli jo melko suotuisa sen jättäessä EU – hakemuksensa vuonna 2004, jolloin sen BTK:n reaalikasvu oli 5,6 %. Komission mukaan Bulgaria täytti toimivaa markkinatalousmaata koskevan vaatimuksen jo kaksi vuotta ennen hakemuksensa jättämistä. Työllisyys oli myös alkanut elpyä, minkä ansiosta työttömyysluvut laskivat hieman. (Euroopan yhteisöjen komissio 2006, 4.)

Liittymisneuvottelut Bulgarian kanssa saatiin päätökseen joulukuussa 2004 ja liittymissopimus allekirjoitettiin huhtikuussa 2005. Keinotekoisesti Euroopasta eristetyn Bulgarian liittyminen Euroopan unioniin yhdistää sen uudelleen eurooppalaiseen perheeseen ja edistää rauhaa, demokratiaa ja vaurautta koko Euroopassa, mistä kaikki laajentuneen Euroopan unionin jäsenvaltiot hyötyvät. Vuonna 2005 astui voimaan myös sopimus, joka mahdollistaa bulgarialaisten liikkumisen vapaasti EU-maiden sisällä. (Euroopan yhteisöjen komissio 2006, 2; The Republic of Bulgaria – Ministry of Foreign Affairs.)

Yksi keskeisimmistä aspekteista muutosprosessissa on ollut siirtyminen kohti kehittyneempää ja itsenäisempää pankkisektoria. Alueen maiden on pitänyt selviytyä muutoksesta yksipankkijärjestelmästä, eli siirtymisestä yksipankkijärjestelmästä markkinataloudeksi. Valtiojohteinen järjestelmä takasi sen, että keskuspankki toimi usein myös enemmän tai vähemmän talousministeriön alaisena ja sillä oli erittäin vähän itsenäistä päätäntävaltaa. (Tiusanen & Berry 1995, 48.)

Ajatus palveluiden tarjoamisesta asiakkaista kilpailemiseksi ja heidän kanssaan asioiminen olivat seikkoja, joista harvoin oli kuultu. Pankkisektorin kehittämisen havaittiin olevan avain menestyksekkääseen muutokseen tiellä kohti markkinataloutta. Ongelmana oli myös henkilöstön kouluttamisen vaikeus. Tilannetta pahensi se, että monet lahjakkaimmista pankkiireista olivat lähteneet ulkomaalaisomisteisiin tai -johtoisiin pankkeihin, jättäen kotimaiset toimijat suuriin vaikeuksiin. Esimerkiksi lainajärjestelyt ulkomaalaisomisteisessa pankissa kestivät vain noin viikon, kun taas kotimaisessa pankissa jopa kuukauden. (Tiusanen 1995, 52; Tiusanen & Berry 1995, 50.)

Avoimessa maailmantaloudessa toimittaessa kansainväliset pääomaliikkeet vaikuttivat merkittävästi talouksien kehittymiseen. Suorilla ulkomaisilla sijoituksilla on ollut tärkeä rooli KIE -maiden talouden nopeassa kehityksessä. Koska kansalliset rahoitusmarkkinat olivat vielä varsin kehittymättömät, kansainväliset rahoitusmarkkinat ovat mahdollistaneet näin myös paikallisten yritysten uudistamista ja kehittämistä. Siirtyessään markkinatalousjärjestelmään kaikki KIE -maat vapauttivat pääomaliikkeet varsin nopeasti, ja Eurooppa-sopimuksissa vahvistettiin samalla pääoman vapaa liikkuvuus EU:n periaatteiden mukaisesti. (Pirilä 2002, 49.)

Sen jälkeen kun Keski- ja Itä-Euroopan maat avasivat taloutensa ulkomaankaupalle, niiden ulkomaankauppa on muuttunut melkoisesti sekä sisällöltään että maantieteelliseltä suuntautumiseltaan. Vähiten Euroopan unioniin olivat ulkomaankaupan välityksellä integroituneet Latvia ja Bulgaria, joista Bulgariassa EU:n osuus viennistä jäi selvästi alle puoleen. Bulgarian osuus viennistä EU:n alueelle oli vajaat 60 % ja tuonnista vajaa puolet. Itälaajenemisen merkittävimmät taloudelliset vaikutukset eivät siis seuraa kaupan esteiden ja kustannusten vähenemisestä. Pääosa Keski- ja Itä-Euroopan maiden viennistä Unioniin perustuu suhteellisen edun hyödyntämiseen. (Raunio & Tiilikainen 2002, 174, 178.)

Identiteetinrakennuspolitiikassa eurooppalaisuus on ollut keskeisellä sijalla Keski- ja Itä-Euroopan maissa Neuvostoimperiumin hajoamisesta lähtien. Maiden hallitukset ovat paljoakaan empimättä hakeneet jäsenyyttä Euroopan neuvostossa ja Euroopan unionissa, jota on aina pidetty eurooppalaisen identiteetin keskeisenä ilmentäjänä. Monien maiden asenteet haku- ja neuvotteluprosessia kohtaan kuvastavat, että jäsenyyttä näissä eurooppalaisuuden linnakkeissa pidetään pikemminkin historiallis-kulttuurisena oikeutena kuin palkintona jäsenyyssuhteiden täyttämistä. Näyttääkin siltä, että kommunistisesta järjestelmästä vapautuneiden maiden kansalaisten odotukset kohdistuvat nimenomaan integraatiolla saavutettaviin taloudellisiin etuihin. (Bozkov, Prohaski & Dudeva 2009, 54; Raunio & Tiilikainen 2002, 72.)

Muutama vuosi ennen vuosituhanteen vaihtumista Bulgarian inflaatiokäyrät muistuttivat vuoristorataa. Bulgariassa vuoden 1997 alun inflaatio oli yli 1000 %, kun se edellisenä vuonna oli noin 120 %. Vuoden 1998 vastaava luku oli jokseenkin järkeenkäypä. Tähän dramaattiseen hinnan vakauttamiseen oli yksi merkittävä syy: Bulgaria esitti valuuttakurssijärjestelmän eli Currency Boardin vuonna 1997, jota Kansainvälinen Valuuttarahasto eli IMF selvästi suositteli. Inflaatio saatiin kontrolliin ja valuuttakurssijärjestelmällä Bulgarian Leva sidottiin euroon vuoden 1999 alusta lähtien. (Tiusanen & Vinni 1999, 17.)

Bulgaria ei voinut muuta kuin tuntea laman vaikutukset kasvavilla markkinoilla. Kuitenkin sen talous pysyi suhteellisen vahvana. Tämä johtui pääosin EU:n tulemisesta Bulgarian pääasialliseksi kauppakumppaniksi. Tällainen kehitys oli käytännön kannustin hallituksen pyrkimyksille valmistaa Bulgariaa Euroopan unionia varten. (Euro-Invest 2000, 22.)

Taulukko 2: Bruttokansantuotteiden vertailu vuosituhanteen vaihteessa

	A	B	B/A
Maa	Bruttokansantuote asukasta kohden USD	Bruttokansantuote asukasta kohden ostovoimalla mitattuna USD	Ostovoima asukasta kohden/ Bruttokansantuote asukasta kohden
Bulgaria	1.140	3.860	3.39
Romania	1.420	4.290	3.02
Slovakia	3.700	7.850	2.12
Slovenia	9.680	12.520	1.29
Tšekki	5.200	11.380	2.19
Unkari	4.430	7.000	1.58
Itävalta	27.980	21.980	0.79
Kreikka	12.010	13.080	1.09

Lähde: (Tiusanen & Vinni 1999, 24)

Euroopan keskiarvoon verrattuna Bulgaria oli 1990 – luvun lopulla melkoisen köyhä maa. Ihmisten elintaso (bruttokansantuote asukasta kohden ostovoimalla mitattuna USD) oli vain noin yksi kolmasosa silloisten EU – maiden keskiarvoon nähden. Ihmisten ostovoima oli huomattavasti korkeampi omassa maassaan alhaisen hintatason vuoksi. Bulgarialaisilla tuotteilla oli kilpailukykyinen asema viennissä, mutta tuontitavarat olivat kalliita bulgarialaisten silmissä. Nämä olivat ydinelementtejä valuutan aliarvostuksessa. (Tiusanen & Vinni 1999, 24.)

Taulukko 3: Palkat ja yksikkötyökustannukset (ULC) vuonna 1997

Maa	Keskimääräinen vuosipalkka USD (ER)	Keskimääräinen vuosipalkka ostovoimalla mitattuna USD	ERDI (= Exchange Rate Deviation Index)	ULC PPP adjusted Austria=100
Bulgaria	985	3.097	3.14	18,5
Romania	1.417	3.994	2.82	25,5
Slovakia	3.293	7.825	2.38	27,2
Slovenia	10.840	13.871	1.28	71,7
Tšekki	4.047	9.272	2.29	31,9
Unkari	3.680	6.115	1.66	36,7

Lähde: (Tiusanen & Vinni 1999, 27)

Virallisen vaihtokurssin mukaan keskimääräinen vuosipalkka Bulgariassa vuonna 1997 oli vähemmän kuin 1000 USD. Kun palkat mukautettiin hinnan muutoksiin (ostovoimalla mitattuna), saatiin pääasiallisesti täysin eri kuva. Tällöin ostovoimalla mitatuksi palkaksi muodostuikin enemmän kuin 3000 USD. Kun ostovoimalla mitattu palkka jaettiin alkuperäisellä vuotuisella palkalla (USD), saatiin tulokseksi 3.14. Tätä lukua kutsutaan ERDI:ksi eli Exchange Rate Deviation Index. (Tiusanen & Vinni 1999, 27.)

Siirtymätalouksissa valuutan selvällä aliarvostuksella oli kuitenkin myös puhdas rahallinen ylläke ulkomaisille yrityksille tulla markkinoille suorilla ulkomaisilla investoinneilla. Työvoimakustannukset (dollaria) olivat alhaiset. Samaan aikaan

matala palkkaus antoi kannustimen markkinasijoituksille. Tuonnissa oli erittäin paljon eroja eri maiden välillä, varsinkin tuonnissa henkilöä kohden. Bulgariassa vuosittainen tuonti henkilöä kohden oli vain noin 500–600 dollaria. Vastaava luku Suomessa oli noin 10 kertaa korkeampi, kirjoittavat vielä Tiusanen & Vinni (1999, 27).

Vaikka huomattavaa edistystä olikin tapahtunut kaupallisesti orientoituneiden yritysten huolehtimisessa, haasteita oli vielä paljon jäljellä vuosituhannen alussa. Suoraa taloudellista yritystukea oli jyrkästi vähennetty, mutta uudet, muodoltaan budjetin ulkopuoliset tuet olivat puolestaan lisääntyneet. (Euro-Invest 2000, 15.)

4.1 Ulkomaiset investoinnit

Suuri osa Kaakkois – ja Itä-Euroopan maihin suuntautuvista pääomaliikkeistä ovat suoria ulkomaisia sijoituksia. Suorien sijoitusten määrään on vaikuttanut suuresti talousjärjestelmän kehittyneisyyden aste. Ulkomaiset sijoittajat punnitsevat sijoituksia miettiessään maan makrotaloudellista vakautta, ulkomaisten ja kotimaisten sijoitusten tasavertaista kohtelua (mm. voitonjaon ja verotuksen suhteen) sekä yleisesti muidenkin sijoittajien luottamusta lainsäädäntöä ja liiketoimintaympäristöä kohtaan. Lisäksi ratkaisevia tekijöitä ovat olleet myös ulkomaisten sijoittajien mahdollisuudet osallistua yksityistämisprosessiin. (Pirilä 2002, 49.)

Noin puolet yksityistämisen kautta KIE -maihin kohdistuneista suorista investoinneista on kohdistunut ns. yleishyödyllisiin sektoreihin, kuten telekommunikaatioon ja rahoituslaitoksiin. Sijoitusten taustalla on ollut KIE -maiden alhaisen palkkatason hyödyntäminen. Noin kaksi kolmasosaa sijoituksista on lähtöisin EU-alueelta (Euroopan yhteisöjen komissio 2001, 33).

Taulukko 4. Suorat ulkomaiset investoinnit, 2004

	USD, mrd.	Asukasta kohden, USD
Tšekki	56,4	5,640
Estonia	9,5	7,037
Unkari	60,3	6,030
Latvia	4,5	1,956
Liettua	6,4	1,829
Puola	61,4	1,607
Slovakia	14,5	2,685
Slovenia	5,0	2,500
Bulgaria	13,0	1,667
Romania	18,0	8,18
Venäjä	98,4	6,88
Ukraina	9,2	1,92

Lähde: (Tiusanen 2006, 20)

Sekä Bulgaria että Romania, jotka tällöin olivat vielä EU – hakijamaita, olivat suorilta ulkomaisilta investoinneiltaan aivan häntäpäässä. Bulgaria koki suorien ulkomaisten investointien voimakkaan kasvun dollarimääräisesti 1990 – luvun puolivälin jälkeen aina vuoteen 2002 asti. Kuitenkin investointien kasvu asukasta kohden oli edelleen erittäin alhainen. Myös Bulgarian ennätys suorien ulkomaisten investointien houkuttelemisessa oli masentavaa, mutta ei kuitenkaan täysin hyödytöntä. 1990 – luvun lopulla taloudellisen tilanteen huomattava parantuminen paransi myös suorien ulkomaisten investointien virtaa. (Tiusanen 2003, 41.)

4.2 Bulgaria Euroopan unioniin liittymisen jälkeen

Euroopan Unioni hyötyy selvästikin Bulgarian EU – jäsenyydestä. Bulgarian olot ovat selvästi vakaammat ja sisäiset ristiriidat vähäisemmät kuin Länsi-Balkanin levottomissa maissa. Unioni saa Bulgariasta uuden kaakkoiseurooppalaisen kauppakumppanin. (Lindstedt ym. 2007, 34.)

Bulgarian liittyessä Euroopan unioniin muiden Keski- ja Itä-Euroopan maiden kanssa vuonna 2007 ne pääsivät vihdoinkin yli 40 vuotta kestäneestä maanosan kahtiajakautumisesta. Näin he liittyivät samalla Unionin luoman rauhan, vakauden ja hyvinvoinnin alueeseen. Siksi Bulgarian Euroopan unioniin liittyminen on nähtävä osana historiallista kehitystä. (Euroopan yhteisöjen komissio 1997, 9.)

Orientoitumisella ja viehätöksellä länsimaita kohtaan on ollut suuri merkitys Bulgarian muutoksessa. Tämä heijasti niitä maantieteellisiä ja todellisia haluja, jotka esiintyivät Bulgarian ja yksittäisten länsimaisten maiden välillä henkilökohtaisten ja kulttuurillisten kontaktien muodossa. (Stoianova 1995, Dimitrovin 2001, 105, mukaan)

Bulgaria on saavuttanut paljon ja on tehnyt lukuisia positiivisia uudistuksia päästäkseen Euroopan unionin jäseneksi. Kuitenkin kaikista saavutuksista huolimatta, mietittäessä kaikkea Bulgarian läpikäymää ja kehittyneisyyttä kaikilla tasoilla liittymistilanteessa, on kuitenkin aihetta pohtia, että hätäiltiinkö Bulgarian EU – jäsenyydessä? On ymmärrettävää, että Bulgaria halusi päästä ottamaan Unionista tukea, mutta EU ei voi kuitenkaan johtaa Bulgariaa –sen on tehtävä se itse. Bulgaria ei kuitenkaan voi olla täysivaltainen Unionin jäsen, ennen kuin lakien täytäntöönpano ei ole taattua.

Fakta on myös budjetin tarpeellisuus koko ajan kasvaville palkoille, eläkkeille ja sosiaalisille avustuksille. Tämä puolestaan aiheuttaa verokuormitusta koko ajan pienevälle työssäkäyvälle sukupolvelle. Tämän johdosta tämäkin sukupolvi joutuu siirtymään taloudelliseen laittomuuteen selvittääkseen edes fyysisesti arjessa. (Parushev 2009, 35.)

Bulgariassa havaittiin vuosien 2007 ja 2008 vahvan nousun jälkeen ensimmäiset negatiiviset tulokset. Bulgarian jatkuvasta kriisistä vuodesta 1989 lähtien vuoteen 2008 asti ja tänä aikana luodun immuniteetin ansiosta talouskriisi on koskettanut Bulgariaa Itä-Euroopan maita vähemmän. Vuoden 2008 aikana bruttokansantuotteen kirjattiin kasvaneen 6 %. Ainostaan kyseisen vuoden viimeisellä neljänneksellä kasvu oli 3 %. Tiedot vuoden 2009

ensimmäisiltä kuukausilta osoittavat tuonnin vähentymistä 33 % ja viennin vähentymistä 27 %. Tämä on varma osoitus valloilla olevasta talouden laskusta. (Parushev 2009, 92.)

Bulgarian hallitus vakuutti aina vuoteen 2008 asti, että nyt jo maailmanlaajuisesti laajentunut talouskriisi ei koske Bulgariaa, vaan ainoastaan Amerikkaa. Ajan kuluessa Bulgarian hallitus ymmärsi tilanteen vakavuuden. Hallitus tunnusti lopulta, ettei talouskriisi ohitakaan maata. (Parushev 2009,7.)

4.3 Miten poliittinen tilanne on muuttunut Unioniin liittymisestä lähtien?

Bulgarian nykypäivän ja lähitulevaisuuden ongelmana on poliittisen eliitin vaihdos. Muutosprosessin suurin ongelma on lähtöisin vallankumouksen puutteesta. Niin kauan kuin vanha eliitti ei poistu, eivät asiat Bulgariassa lähde parantumaan. Samanaikaisesti Bulgaria sai kehuja rauhanomaisesta muutosprosessista, mutta toisaalta se on myös suuri puutos maalle. Todellinen muutos tapahtuu vasta silloin, kun Bulgaria aloittaa menneen käsittelemisen. (Taslakova 2009, 91.)

Hallituksen raskaimmat päivät koittivat kun Bryssel kritisoi terävästi Bulgariaa EU-rahojen käytöstä. Tällöin Bulgarialta jäädettiin puoli miljardia euroa Unionin rahoja. Tämän seurauksena Bulgarian imago kärsi, ja tällä saattaa olla tulevaisuudessa myös taloudellisia seurauksia. (Taslakova 2009, 140.)

Mikäli Bulgarian tuoreeltaan valitulla uudella oikeistoparlamentilla ja oikeistohallituksella on tahtoa ja päättäväisyyttä tehdä nopeita ja päättäväisiä päätöksiä yhteiskunnallisen järjestyksen muuttamiseksi, bulgarialaisilla tulee olemaan mahdollisuus siihen, ettei kriisi vaikuta heihin niin vakavasti, mutta myös mahdollisuus nousta siitä varmempina ja varakkaampina. (Parushev 2009, 113.)

Siinä tapauksessa, että vaalien seurauksena Bulgaria ei koe todellista muutosta kohti demokratiaa ja lakisääteisyttä, sortuminen ja pudotus tulevat jatkumaan ja syventyvät entisestään. Bulgarian tulevan kehityksen kannalta ratkaisevaa tulee olemaan Amerikan 44. presidentin Barak Obaman suhtautuminen ja hänen suunnitelmansa Amerikalle, maailmalle ja osittain myös Bulgariaa kohtaan. Kuitenkaan nykyinen kriisi Bulgariassa, mikä sitten lienee onkaan, ei tule olemaan tätä maailmanlaajuista taantumista pelottavampi. Ainakaan Bulgarialle. (Parushev 2009, 113.)

4.4 Korruptio

Valitettavasti ensimmäiset mafiastruktuurit ovat välittömässä yhteydessä kommunismin kaatumiseen, vaikkakin se on vaikeasti todistettavissa. Kuitenkin tiedossa on se fakta, että he ryöstivät Bulgarialta sen omat resurssit. Taloudellisella juonittelulla kommunistit onnistuivat viemään rahat ulkomaille ja perustamaan sinne peiteyrityksiä, joille myöhemmin nimitettiin fyysiset henkilöt. Näin syntyi myös nykypäivän korruptoituneisuuden verkko. (Taslakova 2009, 100.)

Siis juuri kommunistisesta eliitistä on lähtöisin korruptio ja järjestäytynyt rikollisuus. Mielenkiintoinen seikka on myös se, että uusi 1990 – luvun sekahallitus ja tasavallan presidentti olivat yhdessä julistaneet korruption ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan muodostavan ensisijaisen tärkeän osan toimintasuunnitelmia. Bulgarian oli tämän vuoksi luotava puolueeton ja ammattitaitoinen julkinen virkamieskunta. (Euroopan yhteisöjen komissio 1997, 16.)

Transparency Internationalin korruptiotutkimuksen mukaan Bulgaria on lähivuosina ollut monessa suhteessa Euroopan unionin korruptoitunein maa. Tämä tutkimus selvittää eri maiden instituutioiden korruptoituneisuusastetta Euroopan unionin keskiarvoon nähden. Luku 1 kertoo, että kyseinen instituutio ei ole lainkaan korruptoitunut ja luku 5 kertoo puolestaan sen, että kyseinen instituutio on erittäin korruptoitunut. Bulgariassa esimerkiksi korkeimman arvon

korruptoituneisuudestaan sai oikeuslaitos (4,5), joka on huomattavasti korkeampi kuin unionin keskiarvo (3.1). Poliittisten puolueiden korruptoituneisuusarvo on 4,3; parlamentin 4,2; yksityissektorin 3.9 ja julkisen sektorin työntekijöiden 4.1. Ainoastaan median korruptoituneisuus (3.0) jäi alle korruptoituneisuuskeskiarvon (3.3). Bulgarian oma korruptoituneisuuskeskiarvo on 4.0. Euroopan unionin keskiarvo on 3.4. Kuitenkin kyseisen tutkimuksen mukaan Bulgaria on vuosina 2008 ja 2009 ollut vähemmän korruptoitunut kuin Kreikka ja Romania. Kumpanakin vuonna sekä Romania että Kreikka ovat kummatkin olleet jaetulla sijalla 71 yhdessä Bulgarian kanssa. Suomi puolestaan oli sijalla kuusi vuonna 2009 ja vuonna 2008 sijalla viisi. (Transparency International.)

Korruptio oli vuosituhanteen vaihteessa edelleen erittäin vakava ongelma Bulgariassa. Korruption ja järjestäytyneen rikollisuuden uhkana Bulgarialle on niiden pesiytyminen syvälle bulgarialaiseen yhteiskuntaan. Korruption kehittymistä on edistänyt tuomioistuinten nauttima erittäin laaja harkintavalta ja eri toimivaltojen jaon sekavuus. Palkkamurhat keskellä päivää ovat olleet tavallisia, mutta vain harvoin ketään niistä on saatu syytteeseen. Tavallinen bulgarialainen saattaa olla näistä tapahtumista tavallaan tyytyväinenkin, sillä yleisesti katsotaan rikollispomojen käyvän niissä omaa valtataisteluaan ja saattavan niissä päiviltä lähinnä vain toisiaan taistelleessaan eri elinkeinojen hallinnasta. Kun rikollisuus, liike-elämä ja korruptoitunut julkinen valta kietoutuvat toisiinsa, on tällä kaikella kuitenkin hyvin rapauttava vaikutus myös yleiseen lainkuuliaisuuteen. (Euroopan yhteisöjen komissio 2001, 39; Lindstedt ym. 2007, 34)

Euroopan yhteisöjen komission vuonna 2006 julkaiseman raportin mukaan korruptio oli edelleen vakava ongelma Bulgariassa. Silloisella tasollaan korruptio oli uhka Euroopan unionin sisämarkkinoille, EU:n politiikkojen moitteettomalle toiminnalle ja EU – rahoitteisille ohjelmille. (Euroopan yhteisöjen komissio 2006, 7.)

Korruptio syö luottamusta julkishallintoon ja oikeuslaitokseen. Täten korruptio vaikuttaa myös yhteisön säännösten moitteettomaan täytäntöönpanoon. Maiden viranomaisten tulisi päättäväisesti valvoa korruption vastaisen lainsäädännön soveltamista, tutkia korkean tason korruptiota koskevat tapaukset, nostaa niistä syytteet sekä toteuttaa ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä. Eurooppa-neuvosto muistutti Bulgariaa vuonna 2004, että suojalausekkeisiin sisältyy erityisesti edellä mainituilla aloilla toimenpiteitä ennen liittymistä ja kolme vuotta sen jälkeen mahdollisesti esille tulevien vakavien ongelmien ratkaisemiseksi. (Euroopan yhteisöjen komissio 2006, 3.)

Kaksi vuotta EU – sopimuksen solmimisen jälkeen, vuoteen 2006 mennessä, Bulgariaa ja Romaniaa koskevien kokonaisvaltaisten seurantakertomusten päätelmien mukaan, korruption tehokkaan torjunnan suurimpana ongelmana ovat edelleen korkean tason korruption tutkinnasta ja syytteiden nostamisesta saadut heikot tulokset. Korruptio antaa edelleen yleisesti syytä huoleen, vaikka korruption torjumiseksi toteutetut toimet, vähäisen korruption osa-alueilla, ovat vaikuttaneetkin jossain määrin. (Euroopan yhteisöjen komissio 2006, 7.)

Korruptioon ja lahjontaan liittyviä käsityksiä vahvistivat ja vahvistavat edelleenkin hyvin pitkälle valtion virkamiesten sekaantumisesta käytännön liiketoimintaan. Tällaisten tarinoiden myötä syntyi kuva siitä, että virkamiesten kanssa on turha asioida, ellei hoida ensin heidän ”henkilökohtaista” etuaan.

5 BULGARIA LIIKETOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Lokakuussa 1997 ulkomaalaisia investointeja säätelevä laki (FIA) toi ulkomaisten investointien oikeudellisen kehyksen täytäntöön hyväksytyillä kansainvälisillä standardeilla ja loi suvaitsevan ulkomaisten investointien järjestelmän alueellisilla standardeilla. Ulkomaisia investointeja säätelevän lain mukaan ulkomaiset ja paikalliset investoijat ovat oikeutettuja samanarvoiseen kohteluun. Laki ei vaadi vähimmäismäärää investoinneille ja se sallii myös 100 % ulkomaalaisomistuksen. (American Standard In Bulgaria.)

Valtio on luvannut luoda myönteisen ja tasapainoisen ympäristön pienille, keskisuurille ja suurille bulgarialaisille ja ulkomaisille investoinneille. Valtio on luvannut pysyä tarkoin määritellyissä säännöissä tarjoten kannustimia paikalliselle ja ulkomaiselle pääomalle sillä välin kun se yrittää pitää kiinni markkinatalouden periaatteista. (American Standard In Bulgaria.)

Euroopan unionin ja Bulgarian taloudelliset suhteet kehittyivät myönteisesti 1990 – luvun aikana. Sinä aikana tuonti Bulgariasta Unioniin lisääntyi huikautta 260 prosenttia. Tärkeimmät Unionin tuontituotteet olivat rauta, teräs, epäjalot metallit, tekstiilit, kemianteollisuuden tuotteet ja maataloustuotteet. Lisäksi vienti Euroopan unionista Bulgariaan lisääntyi 37 prosenttia kyseisenä kautena. Tärkeimmät vientialat olivat myös tuontituotteisiin kuuluneet tekstiilit ja maataloustuotteet. Muita vientialoja olivat koneteollisuus ja laitteet sekä eri kemikaalit. 1990 -luvulla Bulgarian neljä pääkauppakumppania Euroopan unionissa olivat Saksa, Iso-Britannia, Italia ja Kreikka. Kaupankäynti oli vähäistä Bulgarian ja sen naapurimaiden välillä, jotka eivät olleet Unionin jäseniä ja joista osa ei ole vielä kukaan Unionin jäseniä. (Euroopan yhteisöjen komissio 1997, 13.)

Poliittisten tekijöiden vaikutus ulkomaisiin investointeihin tulee esille selvemmin, kun katsomme kartoitettujen ulkomaisten yritysten listaamia esteitä. Neljä yleisintä estettä viidestä ovat suoraa seurausta poliittisista menettelytavoista: vaikeasti käsiteltävä byrokratia (vakavimpana ongelmana tätä pitää 86 % vastanneista), epäjohdonmukainen ja epävakaa oikeusjärjestelmä (75 %),

korruptio (63 %) ja pohjaton verotus (54 %). Nikolaj Marinov, Bulgarian ulkomaisten investointien viraston johtaja vahvistaa poliittisten tekijöiden olevan merkittävänä esteenä hänen virastonsa tehtävässä ulkomaisten investointien houkuttelemiseksi. Byrokraattinen virkavalta, kunnianhimoiset lakien säätäminen ja tiheät muutokset lainsäädännössä listataan ulkomaisten investoijien keskuudessa yhtenäisesti ongelmaksi. (American Standard In Bulgaria.)

Pohjoismaisten teollisuusyritysten näkökulmasta halpa, hyvin koulutettu mutta heikosti ammattiliittoihin järjestäytynyt maa vaikuttaa houkuttelevalta. Yleinen mielipide on ollut kaikkea Neuvostoliittoon vivahtavaa vastaan. Tällaisiin vahvoihin jäänteisiin kuuluvat myös ammattiyhdistysliike ja työpaikkaperusteiset sosiaalietuudet. Iäkkäämmät työntekijät pysyvät lojaalimpina työnantajille kuin nuoret, joista monet ovat muuttaneet ulkomaille töihin tai opiskelemaan.

Vain niissä tehtaissa, joissa on jäänteitä Neuvostoliiton aikaisista työprosesseista ja ammattiliitosta, käytetään pohjoismaiseen malliin työehtosopimusneuvotteluja ja harrastetaan yhteistoimintaa työntekijäkunnan ja johdon välillä.

Bulgarian talouden kehityksen seurannassa voidaan soveltaa länsimaisia metodeja, jotka analysoivat talouden tuotantomahdollisuuksia luonnonvarojen, työvoiman ja pääoman kannalta (Kallonen & Ketola 1996, 98). Havaintojeni mukaan liiketoiminta Bulgariassa ei kuitenkaan voi vielä nykytilanteessakaan täysin perustua tarkkaan suunnitelmaan tai traditioon. Käytännössä organisaatiot eivät toimi keskenään, vaan operaatioita suorittavat yksittäiset henkilöt usein vailla suunnitelmaa ja päämääränään vain nopeasti aikaansaava oma etu. Se heijastuu muun muassa investointisuunnitelmien ja – hankkeiden puutteena.

Kaiken lisäksi bulgarialaiset kehittävät aivan liikaa lakeja ja muuttavat niitä aivan liian usein. On mahdotonta seurata kaikkea tätä, puhumattakaan kaikista oikeusvirkaillijoista, joiden on pantava täytäntöön nämä lait, tai puhumattakaan

ulkomaisista investoijista. Kaiken lisäksi lait ovat usein lyhytjänteisiä ja ristiriitaisia.

Kallonen ja Ketola (1996, 127) kertovat kirjassaan omakohtaisista kokemuksistaan Neuvostoliiketoiminnassa. He kertovat myös siitä, miten Neuvostoajan kankeus ja välinpitämättömyys ovat muuttuneet oma-aloitteiseksi liiketoiminnan teoksi. Tyypillinen nykybulgarialainen johtaja on useimmiten akateemisesti koulutettu kolmekymppinen oman yrityksen omistaja tai osakas. Uusi johtaja liikkuu sujuvasti myös Bulgarian rajojen ulkopuolella. Rahojaan uusyrittäjä ei halua pitää Bulgarian rajojen sisäpuolella, sillä hän tuntee Bulgarian riskit paremmin kuin länsimainen kollegansa. Pyrkimykset eivät jää kenellekään epäselviksi, tavoitteena on nopea ja suuri voitto ja rikastuminen keinoja kaihtamatta.

Bulgarian talousjärjestelmän vähittäinen siirtyminen kohti markkinataloutta merkitsi myös länsimaisen, "kapitalistisen" markkinoinnin mihinnousua. Bulgarian markkinoille meno ei onnistu samoin keinoin kuin länsimarkkinoille meno. Käsite-eroja selittäviä tekijöitä ovat muun muassa epätasaisesti jakautunut ostovoima, puutteellinen jakelujärjestelmä sekä Neuvostoajoilta periytyvä tuotantokeskeinen ajattelutapa. Lainsäädännössä on nähtävissä pyrkimykset vanhan ja uuden ajattelun soveltamisesta. (Kallonen & Ketola 1996, 106.)

Liiketoimintakulttuuri Bulgariassa on samankaltainen kuin monissa muissakin Euroopan maissa. Myös maksuehdot ovat samankaltaiset muihin EU – maihin nähden. Kuitenkin valtion instituutioiden päätösten tekeminen voi olla hidasta suhteellisen suuren byrokratian vuoksi. Työntekijöinä bulgarialaiset ovat avarakatseisia, joustavia ja vastuullisia. Korruptiota voi ilmetä hallinnollisella tasolla, mutta ei kahdenkeskeisessä kaupankäynnissä. (Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus)

Investoija joutuu selventämään omia käsitteitään Bulgarian toiminnassaan. Omistus merkitsee lännessä valtaa ja rahaa, mutta Bulgariassa omistus aiheuttaa ongelmia. Länsimaisen yrittäjän, joka ei vaivaudu tai ei osaa selvittää

itselleen "venäläisen ruletin" alkeita, on tämän slaavilaisissa maissa melkein mahdotonta menestyä.

Verotuksen monimuotoisuuskaan ei ole valitettavasti bulgarialaisen yhteiskunnan ainoita huolia. Yritystoiminta on joutunut jatkuvasti muuttuvien vero – ja muunkin lainsäädännön meressä puristukseen, joka on antanut aiheen epäilyille, että vero – tai minkä tahansa säädöksen säntillinen noudattaminen johtaa väistämättä yrityksen perikatoon.

5.1 Tapakulttuuri liike-elämässä

Koska historia ja kulttuuri vaikuttavat jokapäiväiseen elämään, on relevanttia ottaa esille muutamia tärkeitä piirteitä: bulgarialaiset käyttävät huomattavasti suomalaisia enemmän elekieltä tunteidensa ilmaisemiseen. Pään pudistamisella ja nyökyttelyllä on Suomeen verrattuna päinvastainen merkitys. Pään pudistelu puolelta toiselle tarkoittaa Bulgariassa "kyllä" ja pään kallistaminen eteen ja taakse tarkoittaa "ei". Varsinkin kansainvälistyneet liikemiehet ja nuoret yleensäkin ovat jo omaksuneet länsimaisen käytännön. Kuitenkin on oltava tarkkana, kumpaa puhuja itse asiassa tarkoittaa. Varmempaa on kuitenkin itse vastata sanoin.

Bulgarian liike-elämässä kätellään tavattaessa ja erottaessa. Naisia on kohteliasta tervehtiä käsisuudelmin. Kuitenkin arkielämässä tuttavat, varsinkin naiset keskenään, sekä miehet ja naiset keskenään harrastavat poskisuudelmia, ranskalaisittain. Miehet kättelevät keskenään. Puhutellessa käytetään yleisimmin herraa ja rouvaa sukunimen lausumisen yhteydessä (esimerkiksi herra Ivanov, rouva Ivanova). Bulgariassa liikeyhteyksissä, ja muutenkin tuntemattomia teititellään aina. Tuttavuuden syntyessäkin on parasta antaa bulgarialaisten tehdä aloite teitittelyn vaihtamisesta sinutteluun tai pelkän etunimen käyttöön.

Small talk – keskustelu on tärkeä osa neuvotteluja, ja bulgarialaiset käyvätkin sitä mielellään ennen neuvotteluiden aloittamista, tutustuakseen vastapuoleen.

Bulgarialaisilla on tapana kierrellä mielipiteitään, joten ulkomaalaisen on joskus vaikea ymmärtää, mitä todella tarkoitetaan - bulgarialaiset kun eivät mielellään sano suoraan kyllä tai ei. Kyllä-vastaus voi joskus olla ”cocktail yes”. Eli kyllä-vastausta ei kannata aina tulkita liian kirjaimellisesti. Lopullinen vastaus voi olla muutakin kuin kyllä, joten sopimus on hyvä vahvistaa kirjallisesti. Hyvät liiketuttavat voivat kuitenkin luottaa suulliseen sopimuksen sitovuuteen.

Bulgarian-kaupassa osapuolten välisellä luottamuksella, referensseillä, suhteilla ja pitkäaikaisella yhteistyöllä on erittäin suuri merkitys. Viidakkorumpu on paras mainosväline, eikä länsimaisittain ”turhan” sosiaalisen seurustelun merkitystä pidä missään nimessä aliarvioida. Luonteva ja rehellinen vieraanvaraisuus katsotaan eduksi, ellei peräti välttämättömäksi. Kohtuulliset liikalahjat kuuluvat kuvaan, mutta tökeröt lahjomisyrietykset ovat varmin tapa tuhota luottamuksellinen yhteistyö. Henkilökohtaisten kontaktien merkitys on viime vuosina korostunut, sillä organisaatiot eivät toimi ”normaalin länsimaisesti”. Bulgariassa kun kauppa eivät käy organisaatiot, vaan henkilöt keskenään.

Lahjojen ja liikelahjojen vaihtaminen on siis edelleen yleistä. Kutsuja kotiin esitetään ulkomaalaisille harvoin, mutta jos sellaisen saa, on kohteliasta viedä slaavilaisittain emännälle/isännälle jokin pieni tuliainen. Hyviä tuliaisia ovat muun muassa suklaa, parfyymit ja alkoholi. Mikäli liikemiesten välille kuitenkin syntyy ystävyysuhde, se on hyvin pitkäkestoinen ja vaalittu.

Ajankäyttö neuvotteluissa saattaa joskus sekoittaa ”aika on rahaa” – ajattelun rasittamaa länsikauppiasta. Ajankäytön erilaisuuden lisäksi on tiedostettava, milloin ratkaisuhetket ovat käsillä. Neuvotteluja ei pidä koskaan päästää katkeamaan. Siitä suomalaisilla on omakohtaisia kokemuksia venäläisten kanssa. Suomalaisten valttina on kyky edes yrittää ymmärtää bulgariaista ja taito toimia heidän kanssaan, ovathan suomalaiset toimineet jo vuosikymmeniä venäläisten kanssa.

Asioiden ymmärtämistä ja päämäärän saavuttamista helpottaa, kun tietää bulgariaisten suhtautumisen elämän jokapäiväisiin asioihin: suomalaisiin ja ulkomaalaisiin, liiketoimintaan, esimiehiinsä ja lainsäädäntöön, viinaan, naisiin,

perheeseen ja lapsiin. Itselleen on selvitettävä, mitä asioita pidetään tärkeinä, mitä pitää ja mitä saa tehdä. Bulgarianlaisella on tapana olla tilanteen mukaan joko ystävällinen tai kova, rakastettava tai torjuva, luotettava tai kiero, laiska tai ahkera.

”Normaalin länsimaisesta” poikkeaa myös bulgarialainen johtajuuskulttuuri. Bulgarianlainen johtaja ei ole tasavertainen alaistensa kanssa. Hän on ratkaisija, ja hänellä on valta siihen. Hänen tehtävänsä on johtaa ja häneltä myös odotetaan sitä. Jos johtaja ei osaa asiaa, ei myöskään alaisten tarvitse sitä osata. Koska delegointi on outo käsite, häneltä odotetaan ja vaaditaan viimeistä sanaa. Ilman hänen päätöstään asiat seisovat. Vastaavasti suomalaisen johtamiskäsityksen mukaan johtaja voi muotoilla käskyn, jota organisaatio alkaa oma-aloitteisesti toteuttaa. (Bulgarian talous -ja toimeksiantoministeriö.)

Käyttökelpoisin ja arvokkain Bulgaria-tietous kertyy kuitenkin arkipäiväisestä yhteydenpidosta Bulgariaan, liikematkoista ja idänkauppaa käyvien yritysten omista kokemuksista. Ellei ole itse henkilökohtaisesti nähnyt, miten henkilöt työskentelevät ja miten käskyt kulkevat, bulgarialaisen yritysorganisaation toimintaa on vaikea ymmärtää. Bulgarianlaista elintasoja on turha mitata erilaisin mittarein, sillä tärkeintä on tietää muun muassa, paljonko ihmisillä on käytettävissään rahaa ja paljonko ruokaan kuluu kaupassa rahaa. Lisäksi korruptiosta ei tiedä mitään, ellei ota selvälle, millaiset lahjat ovat yritysorganisaatioissa toivomuslistan kärjessä.

5.2 Miksi investoida Bulgariaan?

Monet ulkomaalaiset yritykset ovat alkaneet kiinnostua Balkanin markkinoista ja varsinkin Bulgarian markkinoista. Bulgaria on liiketoimintaympäristönä helpompi kohdemaana kuin moni muu alueen maa, sillä Bulgaria on ollut jo muutaman vuoden EU – jäsenmaa ja jäsenenä NATOssa. Bulgarian lainsäädäntöä on muokattu vastaamaan Unionin lainsäädäntöä. Lisäksi Bulgarialla on vakaa poliittinen ilmapiiri, poiketen monista muista alueen maista. (Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus.)

Bulgaria on saavuttanut viimeisten vuosien aikana taloudellisen ja makrotaloudellisen vakauden. Lisäksi Bulgaria on erittäin suotuisa investointimaa; sillä kun on Euroopan unionin suotuisin verotus. Sekä yrityksiä että yksityisiä verotetaan 10 % litteällä verotuksella. (Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus.)

Bulgaria tarjoaa investoijille lisäksi korkeasti koulutettua ja monikielistä työvoimaa vielä huomattavasti edullisemmin kuin moni muu EU – maa. Sillä on tarjottavana myös Euroopan alhaisimmat toiminnalliset kustannukset. Huomattavaa on lisäksi Bulgarian keskeinen maantieteellinen sijainti Euroopan ja Aasian välissä.

Bulgaria valitsi kesällä 2009 uuden parlamentin ja hallituksen. Uudelta hallitukselta odotetaan paljon. Sen odotetaan pistävän korruption kuriin ja korjaavan edellisten hallitusten virheet.

5.3 Liikenne – ja viestintäinfrastrukturi

Bulgarialla on keskeinen sijainti Länsi-Euroopan, Lähi-idän, Venäjän ja Aasian risteyskohdassa. Viisi Pan-Eurooppalaisista kuljetusväylistä kulkee Bulgarian läpi. Sillä on myös hyvin kehittynyt maantie – ja rautatieinfrastrukturi. Mustanmeren satamat Varnassa ja Bourgasissa tarjoavat helpon pääsyn ulkomaan markkinoille. Lisäksi Bulgarialla on säännöllisiä lentoja pääasiallisesti Sofiasta, mutta myös Varnasta ja Bourgasista muualle Eurooppaan ja Lähi-itään. (Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus)

Bulgarian viestintäinfrastruktuurimarkkinat ovat täysin riippumattomat. Matkapuhelinoperaattorit tukevat myös 2G ja 3G verkkoja. Matkapuhelinten käyttöaste on jopa 133 %. Bulgarialaisten keskuudessa Internetin käyttöaste on 45 %. (Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus.)

6 BULGARIAN TULEVAISUUDEN KEHITYSSUUNTA

Vielä vuonna 2009 Bulgaria oli yksi köyhimpiä ja jälkeenjääneimpiä talouksia Euroopan unionissa. Bulgarian hallituksen visio on tehdä Bulgariasta vuoteen 2015 mennessä kilpailukykyinen jäsenmaa, jolla on korkea elintaso ja korkeat tulot. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi maa tarvitsee suurehkon määrän rohkeita investointeja – raikkaita ideoita, joilla on selvä markkinataloudellinen ja sosiaalinen arvo. Bruttokansantuotteen odotetaan kaventuvan vuonna 2009 noin 6 % ja vuonna 2010 noin 0,5–3,0 %. Talouden odotetaan kasvavan jälleen vuoden 2010 jälkeen. (Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus.)

Bulgarian uusi parlamentti ja hallitus takaavat maan poliittisen vakauden myös tulevaisuudessa. Hallitus ja parlamentti ovat julkaisseet lisätoimenpiteensä korruption torjumiseksi. (Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus.)

Työttömyys kasvaa ja tämän suuntauksen odotetaan jatkuvan vielä vuonna 2010. Maan tämänhetkinen työttömyysprosentti on 7,9, joka on EU:n alhaisimpia. Bulgarialla on lisäksi Unionin alhaisimmat toimintakustannukset. Taloudellinen kriisi pitää työvoimakustannukset alhaisina. Työvoimakustannukset tulevat pysymään alhaisina myös muutamana seuraavana vuonna, talouskriisin seurauksena. Euroon Bulgarian odotetaan siirtyvän vuosien 2012–2014 välillä, ja Schengeniin puolestaan vuonna 2011. (Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus.)

Maailmanlaajuisen talouskriisin vaikutuksen alaisena ja sen seurauksista Bulgarian hallituksen ja yritysjohtajien odotetaan luovan mahdollisuuksia taloudelliseen kasvuun. Bulgarian on mietittävä uudelleen talouspolitiikkansa ja nousta integroidulla strategialla taloudelliseen nousuun. Vain tällä tavoin Bulgarian on mahdollista vaikuttaa positiivisesti jälkeenjäävään kehitykseensä.

Finanssikriisi ja vakavat vaikeudet, jotka Bulgarian talous on kohdannut, eivät jätä epäilyksiä pitkäaikaisten prioriteettien uudelleen käsittelemisen välttämättömyydelle, mobilisoinnille ja ponnisteluiden uudelleenkohdistamiselle.

Taloudellisen taantumisen olosuhteiden mukaisesti ja alentuneen taloudellisen aktiivisuuden aikana Bulgarian hallituksen on luotava nykyistä parempi investointi-ilmapiiri bulgarialaisten yritysten potentiaalin hyödyntämiseksi.

Maan on ehdottomasti parannettava aktiivisuuttaan Euroopan politiikan työstämisessä ja käytäntöön soveltamisessa. Lisäksi sen on määriteltävä kiinnostuksensa ja mahdollisuutensa osallistua Euroopan unionin operatiivisiin ohjelmiin.

6.1 Euroopan unionin rahaliiton EMU:N Itälaajentuminen

EMUn laajeneminen on myös yksi osa itälaajenemista. On arvioitu EMUn voivan laajentua aikaisintaan noin kolme vuotta itälaajenemisen jälkeen. EMUn itälaajentumisessa ongelman muodostaa kuitenkin Bulgarian alhainen palkkataso ja väestön huono ostovoima. Vuosituhannen vaihteessa työttömyysprosentti oli kymmenen tienoilla. Bruttokansantuote on kasvanut vuosituhanteen vaihtumisesta lähtien tasaisella noin viiden prosentin vuosivauhdilla eikä inflaatiokaan ole päässyt ryöstäytymään enää käsistä. Bulgarian on taloudessaan edelleen kiinnitettävä erityistä huomiota julkisiin hankintoihin ja rahoituspalveluihin, vaikka alalla on yleisesti ottaen saatu jo paljon aikaan. (Raunio & Tiilikainen 2002, 193; Lindstedt ym. 2007, 34; Euroopan yhteisöjen komissio 2006, 6.)

Hieman laajemmin katsottuna sisämarkkinoiden tiivistyminen lisää taloudellisen aktiviteetin keskittymistä. Ulkomaisten investointien kasvu saattaa moninkertaistaa jäsenyyden hyvinvointivaikutukset uusille EU – maille. Ulkomaiset investoinnit siirtävät teknologiaa ja osaamista vanhoista EU – maista uusiin EU – maihin, ja nopeuttavat hakijamaiden talouden kehitystä ja tulotason nousua kohti EU:n keskitasoa. Tämä puolestaan vähentää pitkällä tähtäimellä itälaajenemisen aiheuttamia kustannuksia EU:lle. (Raunio & Tiilikainen 2002, 186.)

6.2 Kauppasuhteet Bulgarian ja Suomen välillä

Suomen ja Bulgarian hallitukset solmivat vuonna 1999 kahdenvälisen sopimuksen investointien lisäämiseksi ja suojaamiseksi. Sopimus solmittiin, sillä maiden hallitukset halusivat lisätä taloudellista yhteistyötään molempien maiden hyödyksi ja ylläpitää maiden välisiä oikeudenmukaisia suhteita. He tunnustavat, että tällaisten suhteiden ylläpitäminen auttaa liiketoiminnan suhteiden laajentamisessa ja stimuloi investointihalukkuutta. (Bulgarian talous- ja toimeksiantoministeriö.)

Taulukko 6. Suomen investoinnit Bulgariaan vuosina 2000–2008

Vuosi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Yhteensä
Suomi milj. €	0.0	-0.09	0.61	0.65	0.44	1.14	2.96	2.3	2.0	10.0

Lähde: Bulgarian talous- ja toimeksiantoministeriö, yleisen talouspolitiikan osasto 1999)

EU antaa aiheen myös Suomen kansainvälis-poliittisen aseman laajemmallekin pohtimiselle. Voidaan kysyä, onko Suomen idänpolitiikka muuttunut EU – jäsenyyden myötä vai ei. Mielenpito EU – jäsenyyden vaikutuksista Suomen idänkauppaan vaihtelevat mielipiteen esittäjän poliittisen viiteriymän tai yritystaustan mukaan. Myönteistä lienee EU:n tarjoama kauppapoliittinen selkänöja. EU-kysymys onkin syytä kytkeä Suomen asemaan idän ja lännen välissä. EU - Suomi sijaitsee nyt kahden suuren sisämarkkina-alueen liitoskohdassa. Tämä asema tarjoaa Suomelle suuret taloudelliset mahdollisuudet. (Kallonen & Ketola 1996, 74.)

Suomen ulkomaankauppaa käyvät ammattilaiset tajuavat Bulgarian toiminnan ytimen. Läntisessä sivilisaatioissa odotetaan ja tiedetään asioiden useimmiten järjestyvän odotusten mukaisesti. Bulgarian ihanuus ja kurjuus piilee siinä, että päämäärä tavoitetaan usein aivan eri polkuja kuin aluksi kuvitellaan. Bulgarian-kaupassa ja arkielämässäkin suunnitelmien muuttuminen on pikemminkin sääntö kuin poikkeus.

Suomalainen ei hermostu venäläisen kanssa, joten mitä todennäköisimmin hän ei hermostu myöskään bulgarialaisen kanssa. Bulgarian poikkeavien ilmiöiden taivastelu ja kauhistelu eivät kuulu suomalaisen ammattilaisen tapoihin, onhan siihen totuttu jo venäläisten kanssa. Ne otetaan vastaan välttämättömänä pahana, jonka kanssa on tultava toimeen. Venäläiseen kaaokseen tottuneena suomalaisen siis osaa elää myös bulgarialaisen kaaoksen kanssa.

6.3 Suomalaisyriyten tutustumismahdollisuudet bulgarialaisyriyksiin

Bulgarialaiseen teollisuuteen ja paikallisiin yrityksiin on mahdollista tutustua yhdessä Kaakkois-Euroopan tärkeimmässä messutapahtumassa. Bulgariassa messut saivat alkunsa jo vuonna 1892, kun Bulgarian entisessä pääkaupungissa Plovdivissa järjestettiin ensimmäinen maatalous-teollisnäyttely. Messujen alkuperäisenä tarkoituksena oli edesauttaa bulgarialaisten vaurastumista ja menestymistä.

Nykyisin siellä on mahdollisuus saada kontakteja johtavien bulgarialaisyriyten kanssa. Nykyään tämän kansainvälisen messun ohjelmaan on kytketty eri liiketoiminnanaloja. Siellä järjestetään maan maineikkaimmat kaupalliset foorumit. Messut ja erikoistuneet näyttelyt kuvastavat Bulgarian talouden kehittymistä ja ulkomaisen liiketoiminnan kiinnostusta Bulgariaa ja aluetta kohtaan. Kansainväliset Messut - Plovdiv on ensimmäinen messujärjestäjä Bulgariassa, joka on Kansainvälisen Messualan assosiaation UFI:n jäsen. Jäsenyytensä messujärjestä solmi jo vuonna 1936. (International Fair Plovdiv.)

Potentiaalisia teollisuuden aloja alihankintatoiminnalle Bulgariassa ovat sähkötekniikka ja elektroniikka, konetekniikka, tietotekniikka ja Business Process Outsourcing ja Tekstiiliteollisuus. (Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus.)

7 SUOMALAISYRITYSTEN KOKEMUKSIA BULGARIAN MARKKINOISTA

Bulgarian markkinoille kohdistetaan suuria odotuksia. Suuria odotuksia kohdistuu myöskin sen vuoksi, että Bulgarian on jo muutaman vuoden ollut EU – maa. Suomalaisyrietykset sanovat EU – sääntöjen toimivan pääsääntöisesti hyvin. Bulgarian nähdään lisäksi tehneen suuren harppauksen länsimaalaistumisessaan, vaikkakin länsimaalaistumisella on oma slaavilainen muotonsa. Se on demokratiaa slaavilaisittain. Tämä slaavilainen käsitys demokratiasta ei välttämättä voi koskaan olla täysin samanlainen kuin Pohjoismaissa.

7.1 Avant tecno Oy

Avant Tecno on Ylöjärvellä toimiva pienkuormaajia valmistava perheyriety. Se aloitti toimintansa jo vuonna 1991, ja nykyään se on alansa maailmanlaajuinen markkinajohtaja alle 2000 kg kuormaajien luokassa. Lisäksi sillä on omat myyntiyhtiöt Saksassa ja Iso-Britanniassa sekä maahantuojat yli 40 maassa eri puolilla maailmaa. Avantin vientialueet kattavat lähes kaikki Euroopan maat. Idässä vienti ulottuu Australiaan asti ja lännessä Amerikkaan.

Yrietyksen toimiala on konepajametalliteollisuus. Tällä hetkellä se luokitellaan keskisuureksi ja sillä on 150 työntekijää. Bulgariassa kyseinen yriety on toiminut alle kolme vuotta ja suunniteltu toiminta on maahantuonti Bulgariaan. Toimintatapa on havaittu hyväksi jo muilla markkinoilla, joilla yriety toimii. Toiminnasta toivotaan tietysti mahdollisimman suurta, mutta pääosin se riippuu Bulgarian päässä olevasta maahantuojasta. Paikallisella maahantuojalla on oltava riittävät resurssit kaupan pyörittämiseksi. Maahantuojan taloudellisen puolen on siis oltava kunnossa ja sillä on oltava riittävän suuri myyntiverkosto. Lisäksi huolto – ja varaosapalvelun on oltava kunnossa.

Yritys päätti lähteä Bulgarian markkinoille Bulgariasta tulleiden lukuisten yhteydenottojen jälkeen. Yritys toimii tällä periaatteella suurimmaksi osaksi myös muissa maissa. Internet ja kansainväliset messut toimivat erinomaisena lähteenä uusille yhteistyömahdollisuuksille. Ennen Bulgarian markkinoille lähtöä tämä suomalaisyritys ei tehnyt markkinatutkimusta/markkina-alue selvitystä. Lähtökohtana on se, että yrityksen koneita voidaan myydä missä vain. Suomalaisyrityksellä on tietyt kriteerit, jotka ulkomaisen ostajan on täytettävä ennen kauppojen syntymistä. Ulkomaisen ostajan taustat pyritäänkin selvittämään mahdollisimman tarkkaan. Aluksi kaupat solmitaan remburssia käyttäen. Myöhemmin kun asiat sujuvat, eikä suurempia ongelmia ole syntynyt, siirrytään avoimeen laskutukseen.

Tulevaisuudessa osaaminen Bulgarian markkinoilla on maahantuojan vastuulla. Lähtökohtana on, että maahantuojat ovat asiantuntijoita omassa maassaan. Maahantuojat ovat vastuussa myös osaavien ja luotettavien yhteistyökumppaneiden löytämisestä.

Yhteistyöltä bulgarialaisten kanssa odotetaan kauppojen syntyä. Lisäksi maahantuojan odotetaan hoitavan suomalaisyrityksen myyntiä ahkerasti, jotta myyntiä/vientiä saataisiin kasvatettua ja vakautettua. Mahdollisiksi haasteiksi mielletään muun muassa tuotteen sopeutuminen uusille markkinoille, kuinka paljon kauppvoja syntyy sekä kuinka hyvin paikallinen maahantuoja saa suomalaisyrityksen tuotteita myydyksi. Yritys kokee, ettei Bulgarian markkinoille tarvitse valmistautua mitenkään sen erityisemmin kuin muihinkaan maihin. Prosessi etenee perusetabloitusprosessin mukaisesti.

Yritys ei osannut antaa vastausta sopeutumiskysymykseen, sillä se käyttää maahantuojaa eikä sen siis tarvitsekaan sopeutua paikallisille markkinoille. Lisäksi Bulgaria on markkina-alueena suomalaisyrityksille vielä sen verran tuore, ettei kokemuksiakaan ole vielä ehtinyt niin paljon syntyä. Yrityksen maahantuontiprosessi on vielä sen verran alkuvaiheessa, että omia kokemuksia ei vielä ole ehtinyt karttua. Tähän mennessä maahantuojan kanssa ei kuitenkaan ole ollut ongelmia. Pieniin kulttuurieroihin uskotaan törmättävän; on kuitenkin havaittu, että bulgarialaiset ovat hyvin länsimaalaismielisiä. Ainoaan

kulttuurieroon on törmätty pään nyökyttelyssä, sillä kyllä ja ei – sanat ovat toisinpäin kuin muualla maailmassa. Maahantuojaan kanssa toimittaessa positiivisena ilmiönä odotetaan markkinoiden kasvavan, kehittyvän ja myynnin kasvavan. Mahdollisina negatiivisina kokemuksina voisi mahdollisesti ajatella koneiden väärinkäyttöä, kauppa ei käykään odotusten mukaisesti tai laskujen maksu ei suju.

Suomalaisyritys ei odota ainakaan suoranaisesti joutuvansa tekemisiin korruption kanssa. Yrityksen paikallinen maahantuoja on avoimesti kertonut korruption edelleen olevan ongelma Bulgariassa ja että Bulgarian on se itse hoidettava, vaikkakin se on huomattavasti jo vähentynyt. Bulgarian tämänhetkinen taloudellinen ja poliittinen tilanne on koettu parantuneeksi EU – jäsenyyden myötä. Paljon on kuitenkin vielä tekemistä, sillä muun muassa korruptio jarruttaa maan kehitystä.

Suomen ja Bulgarian välisten kauppasuhteiden odotetaan kasvavan. Suomalaisyrityksen mukaan suomalaisten yritysten investointihalukkuuteen vaikuttaa infrastruktuurin kehittyneisyys ja korruption ennustettavuus. Yleistä investointi-ilmapiiriä pidetään myös tärkeänä piirteenä investointihalukkuudessa. Myös bulgariaalaisten omat asenteet ulkomaisia investoijia kohtaan nähdään olennaisena. Bulgarian markkinat puolestaan koetaan hyvinkin potentiaalisina. Markkinoiden kehittyessä myös kysyntä kasvaa.

7.2 Robit Roctools Ltd

Robit Rocktools Ltd on vuonna 1985 perustettu, Lempäälässä toimiva suomalainen korkealaatuisten kallio- ja maaporauskruunujen valmistaja. Robitin tuotteita käytetään avolouhoksilla, kallionrakennustyömailla ja kaivoksissa. Nykyään Robitin tuotteita viedään yli 40 maahan ympäri maailman. Yrityksen liikeideana on korkealaatuisten porakruunujen valmistaminen ammattikäyttöön.

Robit Rocktools:n tämänhetkinen henkilöstömäärä on alle 50 eli se lasketaan pienyritykseksi. Sen toimiala on kallio- ja maaporauskruunujen valmistus. Yritys on toiminut Bulgarian markkinoilla kuutisen vuotta.

Robitin vienti tuottaakin noin 80 % yrityksen liikevaihdosta. Sen tuotteet ovat tunnettuja rakennustyömailla ja kaivoksilla jokaisessa maailman kolkassa. Robitin tiukka fokus ja jatkuva tuotekehitys takaavat parhaat ratkaisut vaativimpiin olosuhteisiin. Yritys korostaakin parhaiden raaka-aineiden ja korkean osaamiseen kokonaisuutta korkeille standardeilleen.

Kyseisellä yrityksellä on Bulgariassa käytössä edustaja. Robitiin tulee joskus myös suoria yhteydenottoja bulgarialaisista yrityksistä. Kaupanteko käydään kuitenkin pääasiallisesti yhteistyössä Robitin paikallisen edustajan kanssa. Robit Rocktoolsista otetaan yhteyttä heidän käyttämäänsä edustajaan Bulgariassa ja häntä pyydetään tarkistamaan yhteyttä ottaneen yrityksen tausta paikan päältä. Robit Rocktools mainitsi heidän tehneen myös muutamia suoria investointeja ilman heidän paikallista edustajaansa. Tällä hetkellä yrityksen myynti Bulgariaan on noin 100 000 - 200 000 euroa vuodessa. Tämä summa on aivan kohtuullinen yrityksen ja markkinoiden kokoon nähden.

Tämän kallion – ja maanporauskruunuja valmistavan yrityksen ajatus Bulgarian markkinoille etabloitumisesta lähti firman omista lähtökohdista, sillä se valmistaa tuotteitaan vientiin. Bulgaria vastasi markkina-alueena yrityksen tavoitteita, sillä sen tekemät markkinaselvitykset todistivat siellä olevan tarvetta kyseisen alan tuotteille suuren rakennusbuumin vuoksi. Lisäksi Bulgaria kiinnosti yritystä vielä silloin tulevana EU – maana ja nyt jo nykyisenä jäsenmaana.

Ennen yrityksen varsinaista ”etabloitumisprosessia” käytiin Bulgariassa ja tehtiin tarkkaa selvitystä markkinoista. Mahdollisia yhteistyökumppaneita etsittiin Internetin kautta. Myös uusia kauppa- ja liikekumppaneita etsitään itsenäisesti Internetin välityksellä. Myös edustaja itse etsii uusia yhteistyökumppaneita oma-aloitteisesti.

Bulgarian markkinoille Robit valitsi edustajan siitä syystä, että se käyttää edustajaa myös muiden maidensa markkinoilla ja on todettu nimenomaan edustajan sopivan myös Bulgarian markkinoille parhaiten. Edustajan käyttöön päädyttiin myös sen helppouden vuoksi. Paikallinen edustaja valittiin useiden haastatteluiden ja taustatutkimusten myötä. Robit Rocktools:lla on ollut käytössään sama edustaja Bulgarian markkinoille etabloitumisesta lähtien. Edustajaa ei ole vaihdettu, sillä hänet on todettu luotettavaksi ja ahkeraksi yhteistyökumppaniksi.

Bulgarian markkinoilla paikallisten yritysten luotettavuus on taattu siis edustajaa käyttämällä. Osaaminen paikanpäällä on haettu myös paikallisista. Aluksi tästä suomalaisyrityksestä käytiin tässä kohdemaassa varmistelemassa asioiden sujumista, mutta nykyään paikallinen edustaja pitää huolen asioiden toimivuudesta. Paikallinen edustaja valittiin haastattelujen kautta.

Haastateltava kertoi, ettei bulgariaalaisten kanssa ole ilmennyt mitään erityisempiä kulttuurieroja millään saralla. Bulgarialaiset ovat kaikin puolin länsimaalaisia bisneskumppaneita. Periaatteena on, että jokaisessa maassa toimitaan sen maan toimintatapojen mukaisesti, eli maassa maan tavalla. Bulgarian liittyminen Euroopan unioniin on helpottanut omalta osaltaan kaupankäyntiä lainsäädännöllisestä näkökulmasta katsottuna, vaikka varsinaisia ongelmia ei ennen sitäkään ollut.

Bulgarialaisen edustajan ja yhteistyökumppaneiden kanssa kommunikointiin ensiksi englanniksi, mutta sitten todettiin että on helpompaa kaikkien kannalta kommunikoida molemmille läheisemmällä kielellä, eli bulgariaksi ja venäjäksi. Englannin kielen käyttö oli Bulgariassa aiemmin hieman harvinaisempaa, mutta sen käyttö liikekielenä on huomattavasti lisääntynyt.

Myös muilta turhilta haasteilta ja vaikeuksilta on välttytty paikallisen edustajan ammattitaidon vuoksi. Etabloitumisprosessissa positiivisesti yllätti sen mutkattomuus ja sujuminen normaalin kaavan mukaisesti. Bulgariassa käytiin aluksi selvittämässä mahdollisuuksia ja yrityksiä, joista valittiin muutama sopiva. Sitten saatuja tilauksia alettiin hoitaa oman edustajan välityksellä. Haastateltava

mainitsi vielä, että jokaisella markkinalla on toki aina omat haasteensa ja toimintaperiaatteensa, vaikka kyseessä olisikin EU-maa. Bulgariassa ilmenivät haasteina samat kuin muissakin etabloitumismaissa: maan harjoittama hinta- ja toimitusaikapoliittikka.

Yritys tuntee sopeutuneensa Bulgarian markkinoille hyvin, vaikka kilpailu onkin kovaa. Positiivisena asiana yritys mainitsee bulgarialaisten ystävällisyyden ja ahkeruuden. Bulgarialaiset ja slaavilaiset ovat helpommin lähestyttäviä ja avoimempia ja heidän kanssaan tulee helposti toimeen. Kun Bulgariaa vertaa Venäjään ja Ukrainaan, asiat ovat huomattavasti paremmin. Haastattelija kertoo, että varsinkin Ukrainassa kaikki on yhtä viidakkoa ja Venäjälläkin byrokratia on suurempaa kuin Bulgariassa. Positiivista Bulgarian markkinoilla on ollut markkinoiden avoimuus ja se, että EU-säännöt toimivat pääasiallisesti hyvin. Markkinoiden odotetaan ja toivotaan kasvavan tulevaisuudessa. Vielä ei ole ilmennyt negatiivista markkinoilla toimittaessa. Kilpailu on kuitenkin kovaa kaikkialla.

Ennen Bulgarian liittymistä Unioniin taloudellinen ja poliittinen tilanne olivat paljon huonommin kuin nyt. Haastateltavani näkemyksen mukaan Bulgaria on tehnyt suuren muutoksen länsimaalaistumisessaan. Kuitenkin länsimaalaistumista ja länsimaista demokratiaa voidaan kuvata muodolla: demokratiaa slaavilaisessa muodossa. Slaavilainen demokratia ei voi välttämättä koskaan olla samanlaista kuin esimerkiksi Pohjoismaissa. Jokaisella kulttuurilla on kuitenkin omat vivahteensa, jotka vaikuttavat elämään.

Investointi-ilmapiiri Bulgariassa ennen Unioniin liittymistä oli hyvinkin erilaista kuin nykyään. Monet yritykset pitivät kaupankäyntiä Neuvostoaikoina kuitenkin osittain helpompana, sillä kilpailua oli vähemmän. Kun johtaja teki päätöksen kaupasta, päätös piti, eikä sitä lähdetty kyseenalaistamaan. Kaupankäynti oli Neuvostoaikoina reilumpaa. Nykyään markkinoiden avauduttua kilpailu on koventunut ja raaistunut. Investointi-ilmapiiri on Euroopan unioniin liittymisen jälkeen parantunut ja selkeytynyt EU-mallin mukaiseksi.

Suomen ja Bulgarian välisiä suhteita pidetään hyvinä. Bulgarianlaiset arvostavat suomalaista rehellisyyttä ja suorapuheisuutta. Markkinoilla toimimista helpottaa mielikuva suomalaisyritysten rehellisyydestä.

Bulgarian markkinoiden toivotaan kehittyvän tulevaisuudessa muun maailman tahdissa. Kommunismin jälkeen on kuitenkin erittäin paljon vielä tehtävää. Kehitystä on tapahtunut, mutta vauhti nähdään hitaampana kuin muissa entisissä itäblokin maissa. Suomalaiset näkevät Bulgarian nähdään edelleen isona työmaana, jossa on paljon potentiaalia eri aloille.

Haastattelemani yrityksen edustaja kertoo tärkeimpiä hänen kokemiaan opetuksia olevan: kussakin maassa toimittava sen omilla toimintatavoilla, tunnettava paikallinen kulttuuri ja elämäntapa. Nämä ovat aivan ehdottomia, sillä ilman kokemusta näistä on todella vaikea tulla toimeen millään markkinoilla.

7.3 Bulgarian markkinat haastateltavien yritysten näkökulmasta

Haastatteluiden perusteella on mahdollista todeta, että Bulgariaan suhtaudutaan kaikin puolin positiivisesti ja sitä pidetään houkuttelevana markkinakohteena. Mitä bulgarialaisiin puolestaan tulee, he koetaan kaikin puolin länsimaalaisina liikekumppaneina. Investointi-ilmapiirikin on yritysten mielestä nykyään hyvin erilainen Neuvostoaikaan verrattuna. Jotkut ihmiset kuitenkin ajattelevat, että busineksenteko oli Neuvostoaikoina helpompaa, mutta toisaalta investointi-ilmapiirin koetaan parantuneen ja selkeytyneen EU – jäsenyyden myötä EU – lainsäädännön mukaiseksi. Lisäksi englannin käyttö liike-elämän kielenä on yleistynyt huomattavasti Neuvostoaajoista.

Kaikesta huolimatta Bulgariaa pidetään kuitenkin edelleen suhteellisen tuntemattomana markkina-alueena. Sen markkinoita haluttaisiin kokeilla rohkeasti, mutta pelkoja näyttäisi olevan edelleen jonkin verran. Haastattelut osoittavat, etteivät suomalaisyritykset juurikaan pelkää korruptiota, ja että

investointihalukkuuteen vaikuttaa kuitenkin positiivisesti markkinoiden ennustettavuus ja infrastruktuurin kehittyneisyys.

Ulkomailla toimiessaan yritykset yrittävät toimia kaikin puolin paikallisen kulttuurin mukaisesti, eikä omaa paikallista toimintamallia iskostaen. Paikallinen markkinatuntija on hyvä linkki paikallisilla markkinoilla ja on tarpeellinen yhteyshenkilö asioiden nopeuttamisessa ja helpottamisessa.

Lisäksi haastatteluista käy ilmi, ettei Bulgaria ole läheskään niin byrokraattinen markkinakohde kuin voitaisiin helposti kuvitella. Esimerkiksi Venäjä ja Ukraina mielletään huomattavasti haasteellisimpina ja byrokraattisimpina markkina-alueina.

Etabloitumisprosessi itsessään yllätti nämä suomalaisyritykset mutkattomuudellaan ja sujuvuudellaan normaalin länsimaalaisen kaavan mukaisesti. Ainoina ilmenneinä haasteina mainittiin Bulgarian harjoittama hinta – ja toimituspolitiikka. Yritykset kertovat sopeutuneensa Bulgarian markkinoille kaiken kaikkiaan hyvin. Positiivisena asiana mainitaan bulgarialaisten ystävällisyys ja työteliäisyys. Koska bulgarialaiset ovat slaavilaisia, suomalaisyritysten mielestä bulgarialaiset ovat hyvin avoimia ja helposti lähestyttäviä.

Suomen ja Bulgarian väliset suhteet mielletään hyvinä, sillä bulgarialaiset arvostavat suomalaisten suorapuheisuutta. Lisäksi markkinoilla toimimista helpottaa bulgarialaisten mielikuva suomalaisten rehellisyydestä.

Suomalaiset toivovat Bulgarian markkinoiden kehittyvän tulevaisuudessa muun maailman tahtiin. Bulgarian kehityksen on todettu olleen suurta, mutta se on ollut hitaampaa muihin entisiin Itäblokin maihin nähden. Bulgaria nähdään edelleen suurena työmaana, jossa on paljon potentiaalia monille eri liiketoiminnan aloille.

Suomalaisyrietykset ovat läpikäyneet myös opetuksia. Tärkeimpiin kokemuksiin ovat kuuluneet: kussakin maassa on toimittava sen omilla toimintatavoilla. Paikallisen kulttuurin ja elämän tunteminen ovat menestyksen avaimia.

8 LOPPUYHTEENVETO

Tavoitteena tässä tutkimuksessa oli selvittää suomalaisyrietysten etabloitumisprosessia Bulgarian markkinoille ja Bulgarian markkinoita yleisesti. Tämän tutkimuksen tueksi tehtiin kaksi haastattelua kahteen suomalaisyrietykseen. Haastatteluiden avulla pyrittiin selvittämään, miten etabloituminen on sujunut, millaisina suomalaisyrietykset pitävät Bulgarian markkinoita, onko ongelmia ilmennyt, miten yrietyt teki päätöksensä näille markkinoille lähtemisestä, mistä osaaminen on haettu ja niin edelleen.

Mikäli Bulgariaa haluaa arvioida objektiivisesti, on totuus se, ettei siltä pitäisi odottaa samaa kuin vanhemmilta EU-jäsenmailta. Itäblokissa 45 vuotta asuneiden ihmisten mentaliteetti muuttuu hitaammin kuin alun perin ajateltiin. Reiluinta ja jokseenkin järkevintä on verrata Bulgariaa niihin maihin, jotka kuuluivat väkisin muodostuneeseen sosialistiseen yhteisöön.

Kaikista vaikeuksista huolimatta Bulgarian nähdään edistyneen demokratian ja länsimaalaisuuden luomisessa. Bulgaria alkaa kiinnostaa pikkuhiljaa myös pohjoismaisia yrietyksiä, sillä Baltia ja Venäjä ovat jo tulleet tutuksi. Bulgaria houkuttelee ulkomaisia investointeja länsimaalaistumisellaan. Nuorella ihmisellä on jo länsimainen business-mentaliteetti ja englannin käyttö liikekielenä on jo yleistä.

Suomalaisyrietykset mieltävät Bulgarian houkuttelevana ja kiehtovana markkina-alueena sen kulttuurinsa lisäksi, sen keskeisen sijaintinsa vuoksi Euroopan ja Lähi-idän risteyskohdassa. Lisäksi Bulgariassa pätee suurimmalta osin EU – lainsäädäntö, joka tekee etabloitumisesta ja investointi-ilmapiiristä mutkatonta ja normaalin länsimaista. Suomalaisyrietysten mielestä suomalaisten ja

bulgarialaistenkin kahdenväliset suhteet ovat lämpimät, sillä bulgarialaiset arvostavat rehellistä suomalaista mentaliteettia ja suorapuheisuutta.

Lukiessani Kauppalehti Optiota (2009, 16) silmäni osui suomalaisperäisen John Kivisen haastattelu. John Kivinen on uhkapelilyhtiö ”Eldorado Gaming International” hallituksen puheenjohtaja. Hän tekee työtään maailmassa, jossa liiketoiminnan rauhaa saa vain rahalla. Siellä korruptio on osa jokapäiväistä liiketoimintaa. Näillä markkinoilla toimiminen on opettanut Kiviselle, että esimerkiksi verojohtajaan on hyvä olla ystävyyssuhde. Kivinen kertoo myös sen, kuinka hän on havainnut sikäläisten yritysten käyttävän hyväkseen kaikkia lakitekstin porsaanreikiä.

John Kivisen seuraava kommentti vahvistaa myös oman mielipiteeni:

”Olemme maksaneet lahjuksia – ja paljon. Tiedän, että jotkut toiset eivät tällaista asiaa myönnä. Aina löytyy valehtelijoita, jotka väittävät pärjäävänsä kehittyvien talouksien maissa ilman lahjuksia. He valehtelevat sekä kysyjälle että itselleen – tai he eivät yksinkertaisesti tiedä mitä maassa tapahtuu.”

Bulgarian, kuten myös Balkanin markkinoille tähtäävien on ymmärrettävä yllä oleva. Korruptiolla on siellä eri merkitys kuin lännessä. Se, mikä lännessä mielletään korruptioksi, saatetaan käsittää Balkanilla normaaliksi toimintatavaksi. Siksi Bulgariaan tähtäävien länsimaalaisyritysten on joko hyväksyttävä tämä tosiasia tai olla menemättä näille markkinoille lainkaan.

Bulgarialaisten suvaitsevaisuus, kärsivällisyys ja yhteisöllisyys ovat todellakin vertaansa vailla, ottaen huomioon olosuhteet. Bulgarian kauneus on kaikkialla, mutta se on ikään kuin olosuhteiden peitossa. Muihin slaavilaisiin nähden bulgarialaiset ovat taipuvaisempia flegmaattisuuteen ja kärsimyksiin ja ovat liiankin kärsivällisiä. Ylipäänsä Balkanilla kompromissit eivät ole erityisessä suosiossa.

Bulgarian tuoreimman historian dramaattisimmaksi onnettomuudeksi muodostui se, että siirtyminen kommunismista pois päin ei johtanut kommunistisen puolueen hajoamiseen. Bulgariassa puolue jäi valtaan, minkä seurauksena täyskäännös ei toteutunut.

Nykyään Bulgaria ei ole enää se harmaa ja edustuskelvoton maa, kuin mitä se oli kommunistisen presidenttinsä Todor Živkovin aikana. Kiitos kuuluu demokratisoitumiselle ja markkinataloudelle. Ainakin Euroopan ja USA:n silmissä moderni Bulgaria houkuttelee puoleensa paljon voimakkaammin kuin aikaisemmin. Bulgaria ei olisi koskaan onnistunut saavuttamaan nykyistä kehitystään, jos se ei olisi ottanut etäisyyttä Venäjään. Kukaan entisen Neuvostoliiton ja nykyisen Venäjän johtajista ei olisi kyennyt antamaan Bulgarialle yhtä voimakasta lähtöpotkua parempaan, kuin se sai Euroopan unionilta.

Euroopan unioniin liittymisen ansiosta Bulgaria sai mahdollisuuden, ei pelkästään taloudelliseen elpymiseen, mutta myös ongelmattoman pääsyn kaikkiin maailman resursseihin, niin materiaalsiin, kuin materiaalittomiin. Ilman järkkymättömiä demokraatteja Bulgaria näyttäisi nyt toisenlaiselta.

Tällä tutkimuksella onnistuttiin saavuttamaan melko lailla tutkittavat asiat. Tutkimuksen tekeminen ja tutkimuksessa käytettävien lähteiden löytäminen veivät paljon odotettua enemmän aikaa. Työ ei siis pysynyt alkuperäisessä aikataulussa, mutta sitä vastoin löysin paljon hyödyllistä materiaalia, jota en olisi lyhyemmällä aikataululla millään löytänyt. Työ onnistui lopuksi hyvin ja sain siihen kaikki haluamani asiat.

Tosin haastatteluita tehdessäni petyin haastattelun antamista tuloksista. Konkreettisempia vastauksia olisin toivonut varsinkin ilmenneistä kulttuurieroista, itse etabloitumisprosessista ja korruptiosta. Haastateltavat yritykset kertovat, etteivät ole törmänneet juurikaan minkäänlaisiin ongelmiin ja että kaikki on sujunut suunnitelmien ja odotusten mukaisesti.

Henkilökohtaisen taustani, paikallisen kulttuurin ja elämän tuntien epäilen hieman, etteivät haastateltavat yritykset rohjenneet paljastaa haastattelussa kaikkia todellisia kokemuksiaan. John Kivisen Kauppalehdelle antama haastattelu vahvistaa epäilyksiäni. Olen käynyt Bulgariassa lapsesta lähtien usein, viettäen siellä pitkiäkin aikoja kerrallaan. Siksi olen päässyt

tarkkailemaan hyvinkin läheltä bulgarialaisten elämää, liiketoimintakulttuuria ja muun muassa sitä, miten asiat esimerkiksi viranomaisten kanssa hoituvat. Itsekin olen joutunut muutaman kerran tekemisiin korruption ja epäsuorien lahjomisyriyten kanssa. Myös bulgarialaiset ystäväni ovat kertoneet heihin kohdistuneista korruptio- ja lahjomisepäilyksistä.

On kuitenkin positiivista, mikäli Bulgarian markkinoilla toimivat suomalaisyritykset eivät ole kokeneet joutuneensa korruption kanssa tekemisiin. Ehkä he ovat ymmärtäneet Venäjällä ja Baltiassa toimiessaan, että näissä maissa korruptiolla on aivan eri merkitys, kuin esimerkiksi Pohjoismaissa. Se mikä lännessä koetaan korruptiona, idässä nähdään osana tavallista liiketoimintaa. Täten he ovat saattaneet sisäistää tämän mentaliteetin ja pitää Bulgariassa kohtaamiaan asioita täysin normaaleina, liiketoimintaan, paikalliseen kulttuuriin ja mentaliteettiin kuuluvina.

Tutkimuksessa on käynyt ilmi, että Bulgariassa on potentiaalia monenlaiselle liiketoiminnan osa-alueille. Suomalaisyriyten on siksi kohdattava suurimmat pelkonsa ja käytettävä muilta idän markkinoilta kartuttamiaan kokemuksia hyväksi ja lähdettävä Bulgarian värikkäille markkinoille. Onkin ajateltava seuraavanlaisesti: miksi emme onnistuisi myös Bulgarian markkinoilla, kun kerran olemme onnistuneet myös muilla idän markkinoilla?

LÄHTEET

American Standard in Bulgaria: < <http://www.vedav.com/>>. (Luettu 12.1.2010)

Bozkov, A., Prohaski, G. & Dudeva, L. 2009. Ikonomikata na Bulgaria. Sofia: Center of Economic Development.

Bulgarian talous -ja toimeksiantoministeriö, julkaisunumero 55/1999, <<http://www.mi.government.bg/trade/bilat/docs.html?id=90660>> (Luettu 12.6.2009)

Bulgarian Ulkoasiainministeriö.1992. Bulgarian ja Euroopan unionin suhteiden historia. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.mi.government.bg/trade/bilat/docs.html?id=90660>> (Luettu 12.6.2009)

Dimitrov, V. 2001. Bulgaria – the uneven transition. Lontoo: Routledge.

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.ely-keskus.fi/>> (Luettu 29.5.2009)

Euro-Invest 2000. EU Enlargement. Lontoo: CCL Commerce, 1999.

Euroopan yhteisöjen komissio. 1997. Komission lausunto Bulgarian hakemuksesta Euroopan Unionin jäseneksi. Euroopan Unionin täydennysosa 13/1997. Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto.

Euroopan yhteisöjen komissio. 2001. Laajentumisen strategia-asiakirja – Kertomus ehdokasmaiden edistymisestä jäsenyyttä kohti. Euroopan Unionin tiedote – Täydennysosa 3/2000. Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto.

Euroopan yhteisöjen komissio. 2006. Bulgaria & Romania – 2005 kokonaisvaltainen seurantakertomus valmiudesta EU:n jäsenyyteen. Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Kallonen, K. & Ketola, K. 1996. Voihan Venäjä! Kauppaa ja kulttuuria. Helsinki: Oy Edita Ab.

Kansainväliset messut – Plovdiv. Saatavilla www-muodossa:
<<http://www.fair.bg/>> (Luettu 7.8.2009)

Kauppalehti Optio. 20/2009. Alma Media Oyj.

Lindstedt, J., Miklóssy, K. & Rehn, O. 190/2007. Bulgaria ja Romania. Helsinki: Eurooppatiedotus, ulkoasiainministeriö.

Parushev, S. 2009. Krizata 2008–2012 –kak da otseleem i spezelim ot krizata. Sofia: Arhiko – Pasmushev i partnjori CD.

Pirilä, H. B4/2002. Euroopan Unionin itälaajentumisen vaikutukset suomalaisiin pk – yrityksiin. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.

Raunio, T. & Tiilikainen, T. 2002. Euroopan rajat – Laajentuva Euroopan Unioni. Helsinki: Gaudeamus.

Taslakova, R. 2009. Dve desetiletia prekhod - Bulgariia prez pogleda na germanski diplomati. Iztok-Zapad.

The Republic of Bulgaria - Ministry of Foreign Affairs. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.mfa.bg/>> (Luettu 1.10.2009)

Tiusanen, T. 1995 Thirty-five ways of doing business in transitional economies: Western companies in Baltic Europe. Espoo : Teknillinen korkeakoulu.

Tiusanen, T. 2003. Pan-European integration – EU's Eastern Enlargement. Lappeenranta: Lappeenranta University of Technology. Publication 1. Saatavilla
www-muodossa:

<<http://www.lut.fi/fi/nordi/publications/publicationslist/2003/Sivut/publication1.aspx>> (Luettu 1.2.2009)

Tiusanen, T. 2006. Transitional Economies and International Competitiveness. Lappeenranta: Lappeenranta University of Technology. Publication 31. Saatavilla
www-muodossa:

<<http://www.lut.fi/fi/nordi/publications/publicationslist/2006/Sivut/publication31.aspx>> (Luettu 5.2.2009)

Tiusanen, T. & Berry, R. 1995. The eastern market – The Investment climate in transitional economies. Helsinki: Oy Rastor Ab.

Tiusanen, T. & Vinni, S. 8/1999. Bulgaria, Romania, Slovakia and Slovenia in the 1990`s - Investment opportunities in transitional economies. Lappeenranta: Lappeenranta University of Technology.

Transparency International:

<<http://www.transparency.org>> (Luettu 12.6.2009).

Ulkoasiainministeriö. 1992. Suomen Keski- ja Itä-Eurooppa – toimintaohjelma. Helsinki: Ulkoasiainministeriö. Kauppapoliittinen osasto. Itä-Euroopan ja Itäisen Keski-Euroopan toimintaohjelmien yksikkö.

Zashev, P. 1997. Political will versus external help – The pattern of Bulgaria. Helsinki: Swedish School of Economics and Business Administration

1) Yrityksenne nimi?

2) Yrityksenne toimiala?

3) Minkä kokoinen yrityksenne on (ympyröi)

- a) Mikroyritys (1-9 työntekijää)
 - b) Pienyritys (10–49 työntekijää)
 - c) Keskisuuri yritys (50–249)
 - d) Suuri yritys (250-)?
-

4) Kuinka pitkään olette toimineet Bulgariassa (ympyröi)

- a. 0-3 vuotta
 - b. 3-6 vuotta
 - c. 6-9 vuotta
 - d. 9-12 vuotta
 - e. 12–15 vuotta
 - f. 15–18 vuotta
 - g) yli 18 vuotta, kuinka pitkään?
-

5) Minkälaista toimintaa suunnittelette Bulgariaan

- a. Tytäryritystä
- b. Osakkuusyritystä
- c. Lisenssisopimusta
- d. Hoidetaanko asiat Suomesta käsin
- e. Jotakin muuta, mikä?

6) Minkä kokoista toimintaa mahdollisesti suunnittelette Bulgariassa?

7) Mistä saitte ajatuksen lähteä Bulgariaan? Oliko Bulgaria ollut mielessä jo pitkään ennen päätöksentekoa? Mikä Bulgariassa kiehtoo?

8) Teittekö markkina-alue selvitystä (esimerkiksi markkinatutkimusta) ennen etabloitumisprosessin aloittamista? Vai oliko Teillä aiempaa omakohtaista kokemusta alueelta esimerkiksi muista Balkanin maista?

9) Mistä aiotte mahdollisesti tulevaisuudessa hankea osaamisenne Bulgariaan? Aiotteko hakea osaamisenne suomalaisista työntekijöistä vai aiotteko hakea tarpeellisen osaamisen bulgarialaisten keskuudesta? Aiotteko mahdollisesti käyttää jotakin välikättä rekrytoinnissa, esimerkiksi Kauppakamaria?

10) Mikäli osaaminen haetaan bulgarialaisten keskuudesta, miten aiotte rekrytoida osaavaa ja luotettavaa henkilökuntaa, kun väärennettyjä tutkintotodistuksiakin harrastetaan?

11) Mitä odotatte etabloitumisprosessilta? Minkälaisen odotatte etabloitumisprosessin olevan?

12) Mitä positiivista odotatte etabloitumisprosessilta? Entä mitä yllättävää odotatte kohtaavanne etabloitumisprosessin aikana?

13) Mitä haasteita/ongelmia odotatte kohtaavanne etabloitumisprosessin aikana? Miten/millä tavoin luulette ratkaisevanne mahdolliset esille tulevat haasteet/ongelmat?

14) Tiedättekö miten Bulgarian markkinoille haluavan suomalaisyrityksen tulisi valmistua ennen etabloitumisprosessin käynnistämistä? Mitä tulisi ottaa huomioon ennen etabloitumisprosessin alkamista?

15) Miten koette/odotatte sopeutuvan Bulgarian?

16) Odotatteko törmääväanne kulttuurieroihin? Mikäli kyllä, minkälaisiin kulttuurieroihin odotatte törmääväanne? Oletteko selvittäneet mahdollisia kulttuurieroja etukäteen?

17) Mitä positiivista odotatte huomaavanne/kohtaavanne toimiessanne bulgariaalaisten kanssa?

18) Mitä negatiivista luulette mahdollisesti huomaavanne/kohtaavanne toimiessanne bulgariaalaisten kanssa?

19) Mitä positiivista odotatte huomaavanne/kohtaavanne toimiessanne Bulgariassa?

20) Mitä negatiivista luulette/odotatte huomaavanne/kohtaavanne toimiessanne Bulgariassa?

21) Luuletteko/odotatteko joutuvananne tekemisiin korruption kanssa? Mikäli kyllä, missä mahdollisissa tilanteissa? Mikäli luulette/odotatte joutuvananne tekemisiin korruption luuletteko/odotatteko sen vaikuttavan mahdollisesti jokapäiväisen liiketoimintanne harjoittamiseen?

22) Millaisena näette/koette yleisellä tasolla Bulgarian taloudellisen ja poliittisen tilanteen?

21) Millaisina näette Suomen ja Bulgarian väliset taloudelliset suhteet?

23) Millaisena näette/koette Bulgarian tämänhetkisen investointi-ilmapiiirin suomalaisyritysten kannalta? Luuletteko/odotatteko muutoksia tapahtuvan investointi-ilmapiiirin suhteen parempaan tai huonompaan suuntaan lähitulevaisuudessa? Mikäli kyllä, millaisia muutoksia?

24) Millaisina näette Bulgarian markkinat tulevaisuudessa?

1) Yrityksenne nimi?

2) Yrityksenne toimiala?

3) Minkä kokoinen yrityksenne on (ympäri)

- e) Mikroyritys (1-9 työntekijää)
 - f) Pienyritys (10–49 työntekijää)
 - g) Keskisuuri yritys (50–249)
 - h) Suuri yritys (250-)?
-

4) Kuinka pitkään olette toimineet Bulgariassa (ympyröi)

- a. 0-3 vuotta
 - b. 3-6 vuotta
 - c. 6-9 vuotta
 - d. 9-12 vuotta
 - e. 12–15 vuotta
 - f. 15–18 vuotta
 - g. yli 18 vuotta, kuinka pitkään?
-

5) Minkälaista toimintanne on Bulgariassa (ympyröi)

- a. Tytäryritys
 - b. Osakkuusyritys
 - c. Lisenssisopimus
 - d. Hoidetaanko asiat Suomesta käsin
 - e. Edustaja
 - f. Jokin muu, mikä?
-

6) Minkä kokoista toimintanne on Bulgariassa?

7) Mistä saitte ajatuksen lähteä Bulgariaan? Oliko Bulgaria ollut mielessä jo pitkään ennen päätöksentekoa? Mikä Bulgariassa kiehtoo?

8) Teittekö markkina-alue selvitystä (esimerkiksi markkinatutkimusta) ennen etabloitumisprosessin aloittamista? Vai oliko Teillä aiempaa omakohtaista kokemusta alueelta esimerkiksi muista Balkanin maista?

9) Mistä osaaminen Bulgariassa on haettu? Onko osaaminen haettu suomalaisista työntekijöistä vai onko tarpeellinen osaaminen löytynyt bulgarialaisten keskuudesta? Onko käytetty jotakin välikättä rekrytoinnissa, esimerkiksi Kauppakamaria?

10) Mikäli osaaminen löydetty bulgarialaisten keskuudesta, niin miten on rekrytoitu osaava ja luotettava henkilökunta, kun väärennettyjä tutkintotodistuksiakin harrastetaan?

11) Miten päädyitte juuri nimenomaan edustajan käyttöön, ettekä päättäneet esimerkiksi etabloitua itse Bulgarian markkinoille?

12) Onko edustajanne Bulgarian markkinoilla pysynyt vuosien saatossa samana, vai onko se jossakin vaiheessa vaihtunut?

13) Mikäli edustaja ei ole vaihtunut kertaakaan, mikä siihen on vaikuttanut? Mikäli edustaja on vuosien saatossa vaihtunut, mikä vaihtamiseen on vaikuttanut?

14) Miten edustajan käyttö on käytännössä sujunut/toiminut?

15) Ovatko kulttuurierot vaikuttaneet edustajan käyttöön/ Onko edustajan käytössä ilmennyt kulttuurieroja?

16) Minkälaista on käyttämänne edustajan toiminta? Eli mitä käytännössä tekee ja minkälaiset valtuudet hänellä on käytössään?

17) Eroaako edustajan käyttö Bulgariassa, siitä mikäli edustajaa käytetään esimerkiksi Venäjällä, Baltiassa tai muualla maailmassa?

18) Mikäli edustajaa on käytetty jo ennen Bulgarian EU – jäsenyyttä, onko liittymisellä ollut vaikutusta edustajan toiminnassa ja edustajan käytössä yleensä?

19) Onko edustajan käytössä ollut ongelmia? Mikä ei, mistä luulette tämän johtuvan/Miten ajattelette välttyneenne niiltä? Mikäli ongelmia on ollut, millaisia ne ovat olleet ja mistä luulette niiden johtuneen?
Miten mahdollisista ongelmista on selvitty/Miten mahdolliset ongelmat on ratkaistu?

20) Minkälainen "etabloituminen" itsessään oli?

21) Mitä positiivista kohtasitte "etabloitumisprosessin" aikana? Entä mitä yllättävää kohtasitte "etabloitumisprosessin" aikana?

22) Mitä haasteita/ongelmia kohtasitte etabloitumisprosessin aikana? Miten ratkaisitte mahdolliset esille tulleet haasteet/ongelmat?

23) Mitä pitää Balkanin markkinoille haluavien ottaa huomioon ennen etabloitumistaan? Mitä tulisi ottaa huomioon etabloitumisprosessin aikana?

24) Miten koette sopeutuvanne/sopeutuneenne Bulgariaan?

25) Oletteko törmänneet kulttuurieroihin? Mikäli olette, minkälaisiin?

26) Mitä positiivista olette huomanneet/kohdanneet toimiessanne bulgarialaisten kanssa?

27) Mitä negatiivista olette huomanneet/kohdanneet toimiessanne bulgarialaisten kanssa?

28) Mitä positiivista olette huomanneet /kohdanneet toimiessanne Bulgariassa?

29) Mitä negatiivista olette huomanneet/kohdanneet toimiessanne Bulgariassa?

30) Oletteko joutuneet tekemisiin korruption kanssa? Mikäli olette, onko korruptio vaikuttanut jokapäiväisen liiketoimintanne harjoittamiseen? Mikäli on, millä tavoin?

31) Millaisena koitte Bulgarian taloudellisen tilanteen ennen Euroopan Unioniin liittymistä? Entä poliittisen tilanteen?

32) Millaisena koette Bulgarian taloudellisen tilanteen Euroopan Unioniin liittymisen jälkeen? Entä poliittisen tilanteen? Onko muutoksia tapahtunut parempaan tai huonompaan suuntaan? Mikäli on, millaisia?

33) Millaisena koitte investointi-ilmapiirin Bulgariassa suomalaisyritysten kannalta ennen Euroopan Unioniin liittymistä?

34) Millaisena koette investointi-ilmapiirin Bulgariassa suomalaisyritysten kannalta Euroopan Unioniin liittymisen jälkeen? Onko mikään muuttunut? Mikäli on, mikä?

35) Millaisina näette Suomen ja Bulgarian väliset taloudelliset suhteet?

36) Millaisina näette Bulgarian markkinat tulevaisuudessa?

37) Mitkä ovat tärkeimmät kokemanne opetukset?

Transparency International: maailmanlaajuinen korrupcioindeksi 2009

Sijoitus 2009 (2008)

1. (1) Uusi-Seelanti
2. (1) Tanska
3. (1) Ruotsi
3. (4) Singapore
5. (5) Sveitsi
6. (7) Hollanti
6. (5) Suomi
8. (9) Australia
8. (7) Islanti
8. (9) Kanada
11. (14) Norja
12. (12) Hongkong
12. (11) Luxemburg
14. (14) Saksa
17. (16) Iso-Britannia
-
24. (23) Ranska
27. (27) Viro
-
46. (47) Unkari
49. (58) Puola
52. (58) Liettua
52. (45) Tšekki
56. (52) Latvia
56. (52) Slovakia
-
71. (72) Bulgaria
71. (57) Kreikka
71. (72) Makedonia